

STANDARDI I ETIKA U ELEKTRONSKOM NADZORU

Priručnik za profesionalce odgovorne
za uvođenje i korištenje
elektronskog nadzora

Ovaj priručnik je zamišljen kao vodič za kreiranje politike i alat za upravljanje za profesionalce odgovorne za uspostavu i korištenje elektronskog nadzora. U tekstu se ističu bitni etički standardi u skladu sa Preporukom Komiteta ministara Vijeća Evrope CM/Rec (2014)4 o elektronskom nadzoru i ostalim preporukama u oblasti zatvora i probacije i pruža odgovore na brojne etičke dileme. Priručnik je rezultat multilateralnog sastanka o elektronskom nadzoru, održanom u Strazburu u novembru 2014. godine, u sklopu aktivnosti saradnje u oblasti zatvora koje implementira Jedinica za saradnju u oblasti krivičnog prava.

Tekst je također dostupan i online na:
<http://www.coe.int/t/DGI/CRIMINALLAWCOOP/>

Mike Nellis

www.coe.int

Vijeće Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Obuhvata 47 zemalja članica, od kojih su 28 članice Evropske Unije. Sve zemlje članice Vijeća Evrope su potpisale Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum namijenjen zaštiti ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava nadzire provedbu Konvencije u zemljama članicama.

STANDARDI I ETIKA U ELEKTRONSKOM NADZORU

Priručnik za profesionalce odgovorne
za uvođenje i korištenje
elektronskog nadzora

Mike Nellis

Sadržaj

IZJAVE ZAHVALNOSTI	4
SPISAK SKRAĆENICA	5
UVOD	6
ELEKTRONSKI NADZOR: RELEVANTNI ETIČKI OKVIRI	8
DEFINISANJE „ELEKTRONSKOG NADZORA“	10
ETIKA LJUDSKOG I TEHNOLOŠKOG NADZORA	12
SVRHE ELEKTRONSKOG NADZORA	16
„PROPORCIONALNOST“ ELEKTRONSKOG NADZORA	18
SAMOSTALNI ELEKTRONSKI NADZOR I ŠIRENJE MREŽE	20
ELEKTRONSKI NADZOR, REHABILITACIJA I ODUSTANAK	22
PRISTANAK I POŠTOVANJE USLOVA ELEKTRONSKOG NADZORA	24
ELEKTRONSKI NADZOR I ZAŠTITA GRAĐANA	30
STVARANJE SLIKE O ELEKTRONSKOM NADZORU U MEDIJIMA I JAVNOSTI	33
ETIKA OGRANIČAVANJA PRAVA KRETANJA I KUĆNOG PRITVORA	34
EN I SMANJENJE BROJA IZREČENIH KRATKIH KAZNI ZATVORA	36
ETIKA PRAĆENJA POMOĆU GPS	38
ELEKTRONSKI NADZOR I ZAŠTITA ŽRTAVA	41
ODGOVORNOSTI OSOBLJA UKLJUČENOG U EN	43
ELEKTRONSKI NADZOR: ANALIZA I ZAŠTITA PODATAKA	45
ETIČKI ASPEKTI ISTRAŽIVANJA EN	47
PRIVATNI SEKTOR I ELEKTRONSKI NADZOR	50
TEHNOLOGIJE ELEKTRONSKOG NADZORA U BUDUĆNOSTI	52
ZAKLJUČAK	54
GLOSAR	55
REFERENCE	56
PREPORUKA CM/REC(2014)4	57

Za mišljenja izražena u ovom dokumentu odgovorni su autori i ona nužno ne odražavaju zvaničnu politiku Vijeća Evrope.

Sve zahtjeve vezane za reprodukovanje ili prevođenje cijelog ili dijelova ovog dokumenta treba uputiti Generalnoj direkciji za komunikaciju (F-67075 Strasbourg Cedex ili na publishing@coe.int). Svu ostalu korespondenciju vezanu za ovaj dokument treba uputiti Generalnoj direkciji za ljudska prava i vladavinu prava.
Naslovna strana i prelom: SPDP, Vijeće Evrope

© Vijeće Evrope, juni 2015.
Štampano u Vijeću Evrope

Autor:
Dr Mike Nellis, profesor emeritus
krivičnog prava i prava u zajednici
Univerzitet Strathclyde, Pravni fakultet,
Glasgow, Velika Britanija

Izjave zahvalnosti

Želio bih se zahvaliti Luljetu Kasi, Dominiku Lehneru i Maret Miljan na njihovoj konkretnoj pomoći u analizi etičkih pitanja na multilateralnom sastanku održanom u Strasbourgu u novembru 2014. godine. Tokom godina, na različitim konferencijama Evropske organizacije za probaciju o elektronskom nadzoru (CEP EM), na kojima sam i ja učestvovao, Bob Lilly, Iain Johnstone, Norman Brown, Michiel VanderVeen, Nuno Caiado, Richard Jones, Kristel Beyens i Anthea Hucklesby, i drugi koje je teško ovdje sve nabrojati, su me na različite načine stimulisali da razmišljam o etici EN.

Mike Nellis

Spisak skraćenica

- ▶ **CEP** Evropska organizacija za probaciju (Confederation of European Probation)
- ▶ **CM/Rec** Preporuka Komiteta ministara (Committee of Ministers/Recommendation)
- ▶ **EN** Elektronski nadzor
- ▶ **GPS** Globalni sistem pozicioniranja (Global positioning system)
- ▶ **ISS** Intenzivni nadzor i praćenje (Intensive supervision and surveillance)
- ▶ **RAM** Praćenje alkoholiziranosti na daljinu (Remote alcohol monitoring)
- ▶ **RF EM** Elektronski nadzor pomoću radio-frekvencija (Radio frequency electronic monitoring)

Uvod

---

a. Širom Evrope, prenatrpanost zatvora, rast zatvorske populacije i pokušaji uspostavljanja efikasnih sistema nadzora u zajednici i dalje predstavljaju najveći problem u sistemima krivičnog pravosuđa, kako u smislu efikasnog institucionalnog upravljanja tako i u smislu poštovanja ljudskih prava osumnjičenih i počinitelja krivičnih djela. To su problemi koji su već relativno dugo prisutni, međutim sve strožije mjere štednje u velikom broju zemalja dodatno su intenzivirale pokušaje pronalazjenja ekonomičnih rješenja. Konceptualni dokument pripremljen za multilateralni sastanak odražava ove trendove, ali također naglašava ključni značaj normativnih pitanja u kaznenoj politici:

Države članice Vijeća Evrope rade na izradi politika rada u vezi sa korištenjem zatvorske kazne kao krajnjeg sredstva i smanjenjem prenatrpanosti zatvora i recidivizmom. Uspostavljaju se probacijske službe radi provođenja sankcija i mjera u zajednici te radi pomaganja počiniocima krivičnih djela u zajednici i pružanja podrške njihovom ponovnom uključivanju u društvo. Elektronski nadzor (EN) se također posljednjih godina sve više koristi. Neke zemlje su već izradile zakone i politike rada o korištenju elektronskog nadzora, dok je u drugima ono tek uvedeno ili se njegovo uvođenje planira. Neophodne su smjernice u pogledu njegovog korištenja i ograničenja te u pogledu uloge koju probacijske službe moraju u tome imati.

Vijeće Evrope je izradilo standarde koji bi državama članicama trebali pomoći da u svoje zakone, politike rada i praksu uključe proporcionalno i efektivno korištenje različitih oblika elektronskog nadzora u okviru procesa krivičnog pravosuđa uz puno poštovanje prava osoba na koje se ono primjenjuje. Pored smjernica datih u Probacijskim pravilima Vijeća Evrope (Preporuka Komiteta ministara CM/Rec (2010)1), osnovni principi vezani za etičke i profesionalne standarde za regulisanje korištenja elektronskog nadzora u procesu krivičnog pravosuđa definisani su u nedavno usvojenoj Preporuci Komiteta ministara Vijeća Evrope CM/Rec (2014)4 o elektronskom nadzoru.

b. CM/Rec (2014)4 o EN izdata je u februaru 2014. godine. Svrha multilateralnog sastanka održanog u Strasbourgu 27-28. novembra 2014. bila je da se istakne značaj Preporuke o EN, da se ona predstavi široj javnosti, da se produbi njeno razumijevanje te da se dobiju povratne informacije o tome zašto i kako se ona primjenjuje ili ne primjenjuje. Delegatima je na početku sastanka rečeno da Preporuka sadrži samo minimalne standarde, da je u njenoj izradi neizbježno bilo kompromisa te da je Vijeće Evrope svjesno da pojedinačne

zemlje mogu ići i dalje, a možda već i jesu, kako bi ostvarile više. Ne očekuje se standardizovana praksa u pogledu EN u cijeloj Evropi – to bi se moglo čak posmatrati i kao izvjesna opasnost – međutim u širokom spektru zakonskih okvira i politika, kako tradicionalnih tako i onih u nastajanju – očekuje se bolja, etički informisanija praksa. Neke države članice tome otvoreno teže: Latvija je, na primjer, opisala cilj svog tekućeg programa reforme kazneno-popravnih službi kao stvaranje „boljeg sistema ... u skladu sa međunarodnim standardima poštovanja ljudskih prava“.

c. Latvija je bila jedna od osam zemalja koje su na multilateralnom sastanku prezentovale svoje postojeće šeme EN, odnosno šeme čije se uvođenje uskoro očekuje. Ostale zemlje su Albanija, Austrija, Danska, Hrvatska, Francuska, Turska i (najdetaljnije) Estonija. Na osnovu tih prezentacija učesnici su stekli jasnu predstavu o procesima i procedurama koje se koriste za ugrađivanje EN u sisteme krivičnog pravosuđa (u slučaju zrelih sistema EN kao što su oni u Francuskoj ili Holandiji) u cilju reforme i unapređenja njegovog postojećeg korištenja. Jasno je da su procesi i procedure u velikoj mjeri u skladu sa razmišljanjem Vijeća Evrope, a u nekim slučajevima CM/Rec (2014)4 je imala direktan uticaj. Isto tako je jasno da i dalje postoje određena neslaganja i poteškoće koje proizilaze iz različitih pritisaka sa kojima se različite zemlje suočavaju, tradicionalnog shvatanja krivičnog pravosuđa kao i dilema i izazova koji proizilaze iz samih tehnologija elektronskog nadzora.

d. Sljedeća zapažanja ni u kom slučaju ne zamjenjuju CM/Rec (2014)4. Njihova namjera je da dodatno pojašne složena etička pitanja sa kojima se države članice suočavaju u svojim pokušajima uvođenja EN odraslih u fazama istražnog postupka, suđenja i nakon oslobađanja. (U Preporuci se ne govori o korištenju EN kod mladih počinitelja krivičnih djela, ali je iz nje ipak moguće izvući određene zaključke o dobroj praksi u primjeni kod ove starosne grupe). Zapažanja iznesena u ovom dokumentu ne predstavljaju direktno prenošenje „onoga što je rečeno“ na ovom dvodnevnom sastanku. U njima se obrađuju i prijedlozi i pitanja iznesena u materijalima za diskusiju, različita pitanja pokrenuta tokom prezentacija i diskusije vođene između delegata. U zapažanjima se naglašava konkretan uspjeh ostvaren u određenim zemljama, ali se svima ne posvećuje ista pažnja. Posebna pažnja posvećena je Estoniji i Danskoj pošto one nude konkretne primjere dobre prakse – mada na različitim načinima. U diskusiji vođenoj na sastanku nisu obrađena sva pitanja pokrenuta u CM/Rec (2014)4, na primjer, pitanja moguće etničke diskriminacije u primjeni elektronskog nadzora (u vezi sa počiniocima krivičnih djela koji su strani državljani) i prekograničnog korištenja sistema globalnog pozicioniranja (GPS) za praćenje, pa se tako ona ni u ovom dokumentu ne obrađuju.

Elektronski nadzor: Relevantni etički okviri

---

a. Etički principi su ti koji pojedince, profesionalce, organizacije i države vode i usmjeravaju ka dobrom postupanju. Među filozofima postoji veliki broj različitih teorija etike koje imaju vrlo različite implikacije u stvarnoj praksi, tako da u sistemima krivičnog pravosuđa, ili u bilo kom drugom području, nije nužno lako postići etički konsenzus o tome šta je ispravno uraditi i kakve stvari trebaju biti. Postoje, zapravo, dva različita područja etičkog razmatranja koja su značajna za debatu o EN – „etika kažnjavanja, kontrole i staranja“ i „etika tehnoloških promjena“. O prvom području se već odavno raspravlja u filozofiji morala, sudskoj praksi i penologiji (područja koja tradicionalno zanemaruju pitanja vezana za tehnologiju). Uvođenje elektronskog nadzora (EN) u kontekstu nadzora zatvorenika možda formalno regulišu pravni, pravosudni i politički protokoli prije nego li direktno etički, međutim etička pitanja (ako ne uvijek i pitanja ljudskih prava) neizbježno leže u suštini ovih problema.

b. „Etika tehnoloških promjena“ je novije područje intelektualnog razmatranja koje se pojavljuje u dvadesetom vijeku kada su složenost, preovladavajuća prisutnost i potencijalne opasnosti tehnoloških promjena postale očiglednije (atomska oružja, kompjuterizovane baze podataka, klimatske promjene, itd). Ona sada obuhvata nadzorne aspekte digitalnih informacija i komunikacionih tehnologija, čijim se posebnim dijelom može smatrati i EM, prilagođen upotrebi u krivičnom pravosuđu. „Etika kažnjavanja“ i „etika tehnoloških promjena“ se spajaju – ili bi bar tako trebalo biti – u onom što nazivamo „tehnokorekcije“ – primjena tehnologija u kontroli i upravljanju počiniocima krivičnih djela, u zatvorima ili u zajednici. EN je „tehnokorektivna inovacija“ i stavove kreatora politika, praktičara i javnosti o njemu oblikuju ne samo tradicionalni

stavovi o tome šta predstavlja odgovarajuću kaznu (što je način na koji obično raspravljamo o EN) nego i moderniji načini razmišljanja o prihvatljivosti ili uopšte korištenju digitalnih tehnologija u određenim sferama društvenog života. Ovaj drugi način je možda subliminalan i nesvjestan pošto su profesionalci koji pripadaju srednjoj klasi danas u svom svakodnevnom životu toliko uro-njeni u svijet tehnoloških uređaja – od kojih su naši pametni telefoni, laptopi i tableti najočigledniji primjeri. To možda u tolikoj mjeri nije slučaj sa siromaš-nijim počiniocima krivičnih djela. Zbog ova dva faktora dvostruko je važnije da pažljivije razmišljamo o načinima i etici korištenja digitalne tehnologije u našem društvu.

Definisanje „elektronskog nadzora“

---

a. Tehnologije elektronskog nadzora omogućavaju pravosudnim i izvršnim organima da ograniče, regulišu i nametnu prostorne i vremenske aktivnosti osumnjičenih ili prestupnika (njihovu lokaciju, kretanje i rasporede), na daljinu, često u „stvarnom vremenu“, potencijalno na vrlo fino odmjeren način, tokom perioda različitog trajanja. Savremene tehnologije nadzora se fokusiraju na utvrđivanje fiksne lokacije prestupnika, praćenje tragova prestupnika „u pokretu“ ili upozoravanje organa u situacijama kada dolazi do prekoračenja utvrđenih zona isključenosti – zasebno ili kombinovano. Ove tehnološke sposobnosti omogućavaju provođenje zahtjeva sudskih ili izvršnih organa da se bude na određenom mjestu u određeno vrijeme (uključivanje) ili da se ne bude (isključivanje) i mogu se koristiti samostalno ili zajedno sa drugim nadzornim (često socijalni rad) tehnikama. Tehnologije za „praćenje kretanja“ mogu se također koristiti za utvrđivanje prisustva prestupnika na mjestu izvršenja određenog krivičnog djela te su stoga postale posebno interesantne policiji. Podaci o „praćenju prisustva“ su prethodno bili (i ostaju) bitni za policijske istrage: ali, iako su ti podaci pokazivali da prestupnik nije bio kod kuće kada je bio obavezan da bude (što su mogle biti korisne informacije) oni nisu osobu mogli povezati sa mjestom izvršenja krivičnog djela na način na koji to tehnologije praćenja mogu.

b. „Elektronski nadzor“ je generički termin koji obuhvata širok spektar tehnologija, trenutno se koristi radio-frekvencija, verifikacija glasa i kombinacija satelitskog praćenja i praćenja mobilnih telefona. Moguće je da će u budućnosti biti razvijene i druge tehnologije koje će unaprijediti praćenje lokacije ili otići dalje od toga. Praćenje alkoholiziranosti na daljinu (RAM) već postoji i mada je ono uobičajeno u SAD-u, u Evropi još uvijek nije u širokoj upotrebi. To treba shvatiti kao oblik nadzora kojim se pokušava zabraniti određeno ponašanje – konzumiranje alkohola – a ne samo kao regulisanje lokacije neke osobe i njenog rasporeda. Takvo regulisanje je indirektan način zahtijevanja promjene nečijeg ponašanja – smanjivanja prilika koje imaju za kriminalne radnje, promovisanje samodiscipline, međutim, kao što je slučaj sa RAM-om, i budućim oblicima EN će se možda pokušati pratiti – i modifikovati ponašanje prestupnika na direktnije načine. To bi bilo dosljedno načinu na koji je EN prvobitno bio konceptualizovan 1960-tih – kao nešto što bismo danas nazvali „tehnologija nagovaranja“. O budućnosti tehnologija EN će biti više riječi kasnije u ovom dokumentu.

c. Važno je da se EN ne doživljava samo kao tehnika koja se koristi sa pojedinačnim počiniocima krivičnih djela ili osumnjičenim. Njega također treba posmatrati kao tehnološki sistem, ili možda tačnije kao „automatizovani socio-tehnički sistem“ koji je sposoban – na način na koji druge prakse nadzora nisu – za masovni nadzor potencijalno velikog broja osumnjičenih i prestupnika istovremeno, ako ne i jednoobrazno. Detaljna pravila i propisi se mogu nametnuti prestupnicima i izvršavati sa preciznošću i brzinom koju ljudski sistemi nikada ne bi mogli postići, barem ne tako efikasno, a vjerovatno i ne tako nepristrasno. Ljudi su i dalje potrebni da programiraju i održavaju računare, očitavaju ekrane i donose odluke o načinu odgovora na uzbunu i nepoštovanje uslova, ali veliki broj aspekata procesa jeste ili može biti automatizovan. Čak i telefonski pozivi – i glasovi – počiniocima krivičnih djela mogu biti automatizovani dajući efikasnost, ali potencijalno depersonalizirajući proces nadzora. EN uvijek podrazumijeva etičke odluke u pogledu željenog stepena automatizovanosti procesa praćenja. Pored toga, nakon izgradnje centra za nadzor, tehnički je jednako lako (ne uzimajući u obzir pitanja vezana za osoblje) pratiti desetine počinitelja krivičnih djela ili hiljade. Nakon uvođenja sistema EN relativno je lako povećati obim njegovog korištenja i to se može smatrati jednom od njegovih opasnosti.

Etika ljudskog i tehnološkog nadzora

---

a. EN je vrsta nadzora u kojem se za prikupljanje podataka o počiniocima krivičnih djela (obično podataka o lokaciji) koristi tehnologija daljinskog praćenja umjesto ličnog kontakta, mada se ta dva izvora podataka mogu kombinovati. Odluka o korištenju tehnologije za nadzor, kao podrške ili zamjene za ljudski nadzor, nikada nije moralno neutralna i nikada je ne treba posmatrati samo kao tehničko ili finansijsko pitanje. Neizbježno, u današnje vrijeme, ti faktori će biti značajni za kreatore politika – u prezentaciji Holandije, na primjer, pominjana je „tehnološki usmjerena politika“ ili „finansijski usmjerena politika“ u vezi sa EN te je rečeno da je biometrijsko praćenje lokacije nekih prestupnika u Holandiji uvedeno zbog zatvaranja lokalnih policijskih stanica, u koje su se nekada prestupnici „lično“ prijavljivali, iz finansijskih razloga. Nema sumnje da tehnologija može stvoriti nove društvene mogućnosti i da finansijski pritisci ponekada stimuliraju pronalaženje maštovitijih rješenja starih društvenih problema – mada, više nego očigledno, uštede mogu jednostavno smanjiti kvalitet usluga pruženih ljudima. Međutim, mada kreatori politika mogu biti ponukani, tehnološkim i finansijskim razlozima, da promijene praksu sa osumnjičenim i počiniocima krivičnih djela, oni se također moraju zapitati kakvo „dobro“ – u društvenom i političkom smislu – se planira i može ostvariti uvođenjem tehnologije? Smanjivanje stope povratništva, veći stepen poštovanja zakona i slabije korištenje kazni zatvora mogu biti eventualno „dobro“, ali da li je EN etički opravdan način za postizanje toga? Postoje li drugi, bolji načini postizanja tog „dobra“?

b. Pitanje korištenja nadzora na daljinu kao podrške ili zamjene za ljudski kontakt je odskora postalo još kompleksnije. Glavni način na koji je o ovome prvobitno debatovano u Evropi, a naročito u Evropskoj organizaciji za probaciju (CEP) bio je u smislu uticaja nadzora na socijalni rad. Pretpostavka je bila da bi bilo loše zamijeniti stručne, brižne profesionalce bezličnim praćenjem ili učiniti EN neopravdano dominantnim u nadzoru u zajednici pošto su istraživanja naglašavala značaj odnosa u pomaganju prestupnicima da promijene stavove ili ponašanje. U tom smislu je EN često posmatran kao potencijalna prijetnja socijalnom radu. S druge strane odavno se priznaje da je korištenje EN u zajednici „manje loša“ – humanija intervencija kojom se u većoj mjeri poštuju ljudska prava od kazne zatvora, ali to manje ima veze sa zamjenom kontakta kojeg počinilac krivičnog djela ima sa zatvorskim osobljem (koji može biti i pozitivan), a više sa njihovim izmještanjem iz opresivnog institucionalnog

okruženja koje, u mnogim slučajevima, nameće veću kontrolu nego što je potrebno za sprečavanje ponavljanja krivičnog djela. Pozitivni aspekti korištenja EN kao zamjene za zatvor ili kao sredstvo ranijeg ili uslovnog otpusta osumnjičenog ili počinioca krivičnog djela su očigledni načini koji tom osumnjičenom ili počinilac krivičnog djela omogućavaju da održi ili ponovo ostvari veze sa porodicom i/ili zadrži ili pronađe posao. Mogućnost puštanja uz EN kao „nagrade za dobro vladanje tokom izdržavanja zatvorske kazne“ – kako je to Hrvatska definisala – zasnovana je na pretpostavci da će počinioci krivičnih djela radije birati EN nego ostanak u zatvorskom okruženju. Većina počinilaca krivičnih djela zaista radije bira EN – ali ne i svi: neki počinioci krivičnih djela više vole rutinu i drugarstvo koje karakteriše zatvorski život (i ne traže prilike da se poprave) od odgovornosti i „polu-slobode“ koju EN podrazumijeva. Najočigledniji pozitivan aspekt situacije u kojoj počinioci krivičnih djela biraju EN za državu je smanjenje troškova, međutim u suštini svih tih pozitivnih strana je osjećaj da je EN „manje zlo“ od zatvorske kazne.

c. Sada postoje i drugi načini korištenja EN kao „manjeg zla“ koji, definitivno, također mogu imati pozitivne aspekte. U slučajevima kada se „ljudski kontakt“ sa počiniocima krivičnih djela ogleda u policijskom nadzoru otpuštenih zatvorenika, a ne u podršci službi za socijalni rad, taj kontakt je često tako osmišljen da bude uznemiravajući, zastrašujući i neprijatan. To možda funkcioniše u odvratanju određenog broja otpuštenih zatvorenika od ponovnog činjena krivičnih djela, ali također služi i za utvrđivanje njihovih kriminalnih identiteta, kao „loših ljudi“ kojima se ne može vjerovati i za koje se smatra da ne zaslužuju pomoć da se promijene na bolje. Korištenje daljinskog nadzora kao zamjene za ovu vrstu negativnog ljudskog kontakta - nasuprot pozitivnom kontaktu u vidu socijalnog rada - možda bi i mogao biti način većeg poštovanja ljudskosti i dostojanstva osumnjičenih i počinilaca krivičnih djela i njihovih porodica (čak iako je to samo relativno). Mogućnost vraćanja na negativan ljudski kontakt - zastrašujući policijski nadzor - ostaje kao podsticaj poštovanju uslova EN na isti način na koji bi to zatvorska kazna bila.

d. Turski predstavnik je napomenuo da neki njihovi počinioci krivičnih djela kažu da im „EN više odgovara od policijskih provjera“ pa je sada sve više prisutan osjećaj da se EN može - i treba - koristiti kao zamjena za negativne oblike ljudskog kontakta. To je u skladu - prije nego u suprotnosti - sa argumentom da EN NE treba koristiti kao zamjenu za pozitivan ljudski kontakt u vidu socijalnog rada - mada čini konceptualni odnos između nadzorne tehnologije i ličnog, lice u lice, kontakta komplikovanim nego što se to činilo u ranijim debatama o EN. Tačno je da je „zastrašujući policijski nadzor“ težak i skup način praćenja otpuštenih počinilaca krivičnih djela te da sve države bez razlika imaju veliki finansijski razlog da smanje njegovo korištenje i zamijene ga daljinskim praćenjem, ali ako i sami počinioci krivičnih djela EN doživljavaju kao opravdaniji i dostojanstveniji način nadzora onda postoje i etičke osnove

za usvajanje tog pristupa. Ako se korištenjem odgovarajućih oblika EN umjesto nametljivih oblika ljudskog kontakta kojima se ne ostvaruje nikakav odnos mogu postići pozitivniji rezultati, onda je taj pristup etički još opravdaniji.

e. Predstavnik Ujedinjenog Kraljevstva je opisao niz programa u Engleskoj i Velsu u okviru kojih se počiniocima krivičnih djela koji uporno izvršavaju veliki broj krivičnih djela, nakon puštanja iz zatvora daje prilika da biraju između praćenja pomoću GPS-a i „nametljivog nadzora“ koji provode policajci (tradicionalan način postupanja sa takvim počiniocima krivičnih djela koji izvršavaju veliki broj imovinskih krivičnih djela, često da bi finansirali svoje navike korištenja droge). Te programe zajednički provode policija i probacijski službenici, s tim što je praćenje pomoću GPS-a više pod kontrolom policije. Praćenje pomoću GPS-a se smatra primjerenijim za počinioce krivičnih djela koji pokazuju spremnost da se odupru kriminalu i u tome traže pomoć probacijskih službenika. U njihovom slučaju praćenje pomoću GPS-a ima tri vrste prednosti. Prvo, nisu izloženi čestim (svakodnevnim) zastrašivačkim oblicima kontakta sa policijom na ulici i kod kuće, što ih je ponekada i odvrćalo od saradnje sa probacijskim službenicima. Drugo, na osnovu tehnologije za nadzor moguće je utvrditi da li su oni prisutni ili ne na mjestu izvršenja nekog krivičnog djela - što ih može inkriminirati ili osloboditi sumnje. To znači - treće, da će, u slučajevima kada su oslobođeni sumnje, biti pošteđeni rutinskog privođenja i obrade u policijskoj stanici, što bi im se inače dešavalo. Ti „dobrovoljni programi praćenja pomoću GPS-a“ do sada nisu ocjenjivani, ali preliminarna zapažanja ukazuju da počinioci krivičnih djela ovaj način nadzora doživljavaju kao nešto što im, kroz mješavinu ukazanog povjerenja (osjećaj koji im „nametljivi policijski rad“ nikada nije davao) i nade u vlastitu bolju budućnost kao i straha (od otkrivanja), pomaže da se odupru kriminalu. Kao takav, ovaj pristup - koji, treba naglasiti, uz nadzor pomoću GPS-a, uključuje svakodnevnu podršku u ispunjavanju zahtjeva - treba podržati. Negativna strana ovih programa je to što oni lako mogu biti zasnovani isključivo na želji za uštedom - policija šteti značajne iznose novca prestankom provođenja „nametljivog nadzora“ i smanjivanjem broja nasumičnih privođenja u slučaju novih krivičnih djela. Pitanje koje još više zabrinjava jeste to što se može desiti da policija počne više vrednovati mogućnost prikupljanja obavještajnih podataka i lakšeg provođenja istraga koju im praćenje pomoću GPS-a nudi od mogućnosti koje nudi u smislu odupiranja kriminalu, za koju su se trenutno odlučili kao etički opravdanu. Može se dogoditi da kasnije promijene odluku.

f. Dilema socijalni rad/nadzor, međutim, nije nestala. Zanimljiva diskusija u vezi sa tim vođena je između Ujedinjenog Kraljevstva i Norveške. Predstavnici Ujedinjenog Kraljevstva su iznijeli ideju da se jedan aspekt „efikasnosti“ praćenja pomoću GPS-a ogleda i u smanjivanju potrebe za odlazak u domove počinitelja krivičnih djela radi ugrađivanja uređaja. Uređaji za praćenje pomoću GPS-a se mogu postaviti u sudu ili zatvoru, a počiniocima se da baterija za

punjenje uređaja koju oni nose kući i potom sami priključuju u struju. (To se zove pristup „priključi i pokreni“). Počinilac krivičnog djela se može pratiti na putu do kuće i, ako nema tehničkih problema, ne postoji potreba za kućnom posjetom. Norveška ne koristi praćenje pomoću GPS-a i njen predstavnik se suprotstavio stavu Ujedinjenog Kraljevstva govoreći da oni smatraju da kućne posjete imaju čistu vrijednost, bez dodatnih primjesa, koja prevazilazi postavljanje i provjeru opreme. Kućne posjete omogućavaju koristan lični kontakt između probacijskih službenika, počinitelja krivičnih djela i porodica.

g. Etički gledano, troškovi sami po sebi nikada ne bi trebali biti razlog za uvođenje EN, ali s obzirom da će oni, realno gledano, uvijek vjerovatno biti značajan faktor u donošenju odluka o politikama vezanim za EN, njih treba detaljnije razmotriti. Ne postoji zajednički evropski model za određivanje troškova primjene EN u odnosu na zatvorsku kaznu, ali proporcionalni troškovi su vjerovatno slični onim koje je predstavila Danska (koja koristi RF EM od 2005. godine). Usporedne cijene po danu u 2013. godini bile su sljedeće:

Zatvori zatvorenog tipa	(oko 238 eura)
Zatvori otvorenog tipa	(oko 156 eura)
Lokalni zatvori	(oko 154 eura)
Kuće na pola puta	(oko 162 eura)
Elektronsko praćenje	(oko 63 eura)

h. Niski troškovi EN-a će neizbježno biti privlačni kreatorima politika, kako kao direktna alternativa zatvorskoj kazni tako i kao način skraćivanja vremena provedenog u zatvoru pri čemu EN omogućava raniji otpust nego inače. Postoje čvrsti penološki argumenti za stvaranje alternativa i primjenu ranijeg otpusta (radi procesa ponovnog ulaska i integracije u društvo) kada god je to moguće, a u situaciji kada jeftina tehnologija to omogućava na način na koji to prije nije bilo moguće, može se tvrditi da postoji moralna obaveza da se ona i primijeni. Pored toga, smanjivanje troškova u jednom području može se lako opravdati ako se taj ušteđeni novac koristi u bolje svrhe, za nove projekte i radna mjesta u zajednici ili za unapređenje kvaliteta zatvorskih režima. Upozorenje u vezi sa troškovima je sljedeće: EN ne treba automatski uvoditi samo zato što je jeftiniji od zatvora (što očigledno jeste slučaj) - za njegovo korištenje moraju postojati čvrsti penološki razlozi i treba dobro razmisliti o načinima njegovog pametnog i pravilnog korištenja.

Svrhe elektronskog nadzora

---

a. EN u suštini predstavlja oblik kontrole, barem oblik ograničenje, ako ne i potpunog lišavanja slobode, ali u zavisnosti od faze krivičnog postupka u kojima se koristi, te mjera sa kojima se kombinuje, on se u različitim situacijama može koristiti u svrhu rehabilitacije, kažnjavanja (oštrog kažnjavanja - retributivnog ili u cilju odvratanja) i zaštite građana. Vjerovatno je da će u gotovo svim zemljama različite profesije imati različite stavove u pogledu načina korištenja EN, pa čak i u pogledu korisnosti i etičnosti njegove primjene. Predstavnik Holandije je istakao da u njegovoj zemlji sudije EN posmatraju kao kaznu i način zaštite građana, dok ga kreatori politika žele povezati sa rehabilitacijom. Prema njegovim riječima „obje te opcije su legitimne“ i zaista, u velikom broju evropskih zemalja kazna i rehabilitacija ne predstavljaju nespojive svrhe kažnjavanja; svaka sankcija može imati više od jedne svrhe.

b. Izraz „polu-sloboda“, koji je davno uveden i u širokoj je upotrebi (mada ne i u anglofonim zemljama), prilično dobro odražava vrstu kontrole koju EN nameće. To samo po sebi ne čini EN sredstvom kažnjavanja, barem ne u retributivnom smislu. Kontrola može opravdano biti izrečena u istražnoj fazi - osobama koje nisu osuđene - uz pomoć EN - na način na koji kazna očigledno ne može. Cilj je smanjivanje opasnosti od bjekstva i/ili uticaja na svjedoke i u ovoj fazi krivičnog postupka postoji opravdan razlog za korištenje EN kao samostalne mjere u cilju ograničavanja kretanja na kuću ili praćenja poštovanja granica zona isključenosti pomoću GPS-a. Međutim, škotsko istraživanje o RF EM kao mjeri u istražnoj fazi postupka pokazalo je da nekim osumnjičenicima može biti potrebna podrška u poštovanju izrečene mjere.

c. Tehnologija EN nije sama po sebi rehabilitativna - ona očigledno ne može dugoročno promijeniti stavove i ponašanje tako da ta promjena potraje i nakon prestanka njenog korištenja - ali može pomoći, i možda unaprijediti, mjere čija je namjena da budu rehabilitativne i počiniocima krivičnih djela pomoći u sticanju početne samodiscipline neophodne za stimulisanje odupiranja ponovnom činjenju krivičnih djela. Svaka dugoročna pozitivna promjena koja nastane nakon korištenja EN je vjerovatno rezultat spleta sretnih okolnosti prije nego rezultat uticaja tehnologije: ako se dugoročna promjena želi i namjerava ostvariti nužno je koristiti druge metode intervencije.

d. Na sličan način može se tvrditi i da EN sam po sebi nije retributivan (osim ako se ne smatra da nametanje kontrole nužno samo po sebi predstavlja vid kazne) - što se čini izuzetno značajnim kada se EN izriče osumnjičenicima u istražnoj fazi, prije izricanja presude - ali on je očigledno pogodan kao vid ograničavanja slobode, pa ne iznenađuje to što se o njemu uglavnom diskutuje kao o kazni. EN se možda više doživljava kao vid odvratanja nego vid retributivne kazne zato što se njime želi postići da počinioci krivičnih djela budu svjesni posljedica kršenja uslova i da ih se plaše - veća vjerovatnoća otkrivanja (u poređenju sa oblicima nadzora u kojima se ne koristi tehnologija) i (vjerovatno) oštrija kazna ako budu uhvaćeni. Bilo bi pogrešno, međutim, smatrati da se EN može povezivati samo sa strahom; moguće ga je također koristiti i kao način stimulanja nade i osjećaja postojanja povjerenja, što očigledno može biti u skladu sa intervencijama koje za cilj imaju rehabilitaciju.

e. Bez obzira da li se EN koristi u svrhu kažnjavanja ili rehabilitacije, ili u obje svrhe, težina te mjere se ne smije potcijeniti, bez obzira koliko blagom se ta kazna može činiti neinformisanoj osobi koja to posmatra sa strane. Može biti korisno da se tokom primjene mjera EN tokom određenog perioda - recimo tri mjeseca - gradira proces EN tako što će se težina prostornih i vremenskih ograničenja izrečenih počiniocu krivičnih djela postepeno ublažavati. Priroda tehnologije EN je takva da se programi lako mogu mijenjati na računaru i objasniti počiniocu, tako da on osjeti da se nadzor smanjuje kako se izdržavanje kazne bliži kraju. Postepeno smanjivanje ograničenja može također poslužiti i kao dodatni podsticaj za poštovanje uslova EN.

„Proporcionalnost“ elektronskog nadzora

---

a. Mjere i sankcije trebaju biti proporcionalne težini krivičnog djela i/ili stepenu rizika. Nije logično reći da mjere „EN“ ili „praćenja pomoću GPS-a“ same po sebi jesu ili nisu proporcionalne. Umjesto toga, vrsta i trajanje režima nadzora za koje se tehnologija može koristiti su ti kojima se može pripisati stepen proporcionalnosti. Te mjere se mogu značajno razlikovati po stepenu nametljivosti i težini, riziku zbog kojeg se izriču i mogu se koristiti kod dugih ili kratkih kazni. Kratkotrajno samostalno korištenje praćenja pomoću radio-frekvencija može biti primjerena alternativa za manju novčanu kaznu, na primjer (vidi dole). Stalno praćenje kretanja počinitelja krivičnih djela seksualne prirode koji predstavljaju visok rizik može biti primjereno kada se oni otpuštaju iz zatvora. Korištenje EN za 24-satno „držanje“ počinitelja u kući može biti vrlo nametljivo i vjerovatno je podnošljivo nekoliko mjeseci, ne računajući teret koji to predstavlja za članove domaćinstva. Korištenje EN za ograničavanje kretanja tokom određenih perioda dana, pri čemu se počiniocima daje „slobodno vrijeme“ ili mogućnost zaposlenja je vjerovatno podnošljivo na duže periode. Dužina trajanja ograničenja kretanja tokom dana kao i ukupna dužina trajanja izrečene mjere EN predstavljaju ključne elemente proporcionalnosti mjere, pri čemu se u obzir mora uzeti i to da li je EN samostalna kazna ili je povezan sa drugim mjerama (koje također moraju biti uzete u obzir pri odlučivanju o proporcionalnosti). U nekim pravnim sistemima se na stalno praćenje pomoću GPS-a u realnom vremenu gleda kao na takvo ugrožavanje privatnosti da se ono automatski smatra neproporcionalnim odgovorom na bilo koje krivično djelo. Zone isključivanja se često smatraju prihvatljivijim, ali šta je zapravo nametljivije - diskretno, daljinsko praćenje svog kretanja ili konkretno isključivanje iz javnog prostora, posebno kada se to odnosi na cijeli grad? Trenutno izgleda postoji konsenzus da isključivanje iz javnog prostora pomoću EN može u principu biti opravdano, ali se mnogo manje razumije način na koji se ta mjera može učiniti proporcionalnom riziku ili koje faktore treba uzeti u obzir (rizik od ugrožavanja žrtve; priroda (i definicija) same „lokacije“; postojanje policijskih resursa?).

b. Diskusija o proporcionalnosti sankcija koje uključuju EN neizbježno (mada ponekada i pogrešno) pokreće pitanja o njihovom odnosu prema zatvorskoj kazni: na koji način sankcije koje uključuju EN mogu biti proporcionalne zatvorskoj kazni? Mada niko nema potpune informacije o tome, čini se da postaje norma da se jedan dan pod elektronskim nadzorom pomoću radio-frekvencija (RF EM) smatra ekvivalentnim jednom danu kazne zatvora. U Holandiji, Belgiji, Norveškoj i Danskoj to funkcioniše na taj način. Latvija i Slovačka Republika planiraju da uvedu isto, pri čemu je Slovačka Republika to propisala članom 53(5) svog Krivičnog zakona, (na snazi od januara 2016) koji glasi:

Ako zatvorenik ne postupi u skladu sa ograničenjima ili obavezama koje proizilaze iz kućnog pritvora, sud kaznu pretvara u kaznu zatvora pri čemu je dan kućnog pritvora ekvivalentan jednom danu zatvorske kazne.

c. Ovakav način izjednačavanja dužine izdržavanja kazne pod EN i izdržavanja kazne u zatvoru je definitivno jasno i transparentno te počiniocu krivičnog djela i njegovoj porodici lako razumljivo, međutim time se nesumnjivo učvršćuje shvatanje RF EM kao vida pritvaranja umjesto kao fleksibilnog vida kontrole koji se može koristiti na različite načine pored, i zajedno sa, drugim kaznenim intervencijama. Trebalo bi biti moguće koristiti najkraće periode RF EM za ograničavanje kretanja počinitelja u vrijeme kada se zna da on inače vrši krađe u prodavnicama ili se napija ili učestvuje u tučama. Takvo ograničavanje kretanja - kraće od cijelog dana pod EN - ne mora biti ekvivalentno danu provedenom u zatvoru. Može se također tvrditi da, kada se EN koristi za ograničeno praćenje kretanja (u trajanju od, recimo, maksimalno 12 sati), trajanje nadzora u zajednici može biti duže (ali i dalje proporcionalno) od trajanja zatvorske kazne koja bi inače mogla biti izrečena za dato krivično djelo. Na sličan način ima mjesta i za diskusiju o ekvivalentnosti dana pod praćenjem pomoću GPS-a (i posebnog režima koji se na taj način stvara) i dana u zatvoru. Nijednim od ovih argumenata se ne pokušava reći da režimi EN nisu nametljivi i teški ili da EN predstavlja suštinski blažu kaznu od kazne zatvora: vremensko i prostorno regulisanje se može prilagoditi tako da ima izrazitu kaznenu prirodu. EN nosi sa sobom određene „poteškoće“ mada ono nikada osobu ne onespособljava na takav način kao kazna zatvora. Ono što se ovdje želi reći jeste da kreativno korištenje EN može biti onemogućeno ako se ta mjera posmatra kao vid ograničavanja koji je ekvivalentan ili srazmjernan kazni zatvora.

Samostalni elektronski nadzor i širenjemreže

---

a. U slučaju kada je namjera kažnjavanje, EN se opravdano može koristiti jednostavno kao samostalna mjera, uz uvođenje strogih prostornih i vremenskih ograničenja; time će se u najmanju ruku smanjiti broj počinjenih krivičnih djela u toku perioda pod nadzorom pošto se počinioce boje otkrivanja i bolnih posljedica. Neka engleska istraživanja su pokazala da čak i RF EM kao samostalna mjera može potaći počinioce da razmisle o odustajanju od izvršenja krivičnih djela (Hucklesby 2009) bez nužnog osiguravanja ličnih ili društvenih resursa za to. Ograničavanje kretanja pomoću EN može pomoći u prekidanju kriminogenih navika - na primjer, druženje za kriminalcima. Pored toga, članovi porodice, zbog brige za počinioce krivičnog djela, mogu imati pozitivan uticaj i to može doprinijeti jačanju određene sklonosti ka odustajanju od činjenja krivičnog djela. Hucklesbyevog veoma korisno istraživanje ne treba, međutim, tumačiti kao opšte opravdanje samostalnog korištenja EN; ono pokazuje da elektronski nadzor može ponekada biti koristan vid kazne, ali je previše toga prepušteno slučaju (navike možda neće biti prekinute, članovi porodice možda zapravo neće biti pozitivni ili ostvariti dovoljan uticaj) ako je cilj rehabilitacija.

b. Jedna od implikacija Hucklesbyevog istraživanja, međutim, jeste to da kratki periodi samostalnog korištenja EN mogu biti korisna kazna za niskorizične počinioce krivičnih djela za koje bi kazna zatvora bila neprimjerena i pretjerana. To posebno može biti primjereno - iz čvrstih etičkih razloga - kao alternativa novčanim kaznama koje mogu, kod siromašnijih počinilaca, imati pogubniji uticaj na dobro stanje porodice od ograničavanja kretanja ili zatvaranja počinilaca. Kao što je prethodno rečeno, kućni pritvor definitivno ima posljedice po osobe sa kojima počinilac živi, međutim lišavanje počinioce njegovog vremena može u nekim slučajevima biti podnošljivije od lišavanja njega (i njegove porodice) novca.

c. Po nekima, praksa korištenja EN prema niskorizičnim počinioce - što se u nekim zemljama već radi - bi se mogla smatrati primjerom širenja mreže, pa time i zloupotrebom EN. Širenje mreže - korištenje intenzivnih kaznenih mjera kod počinilaca (pojedinačno ili kao kategorije) koji predstavljaju niži stepen rizika od onih kojima je mjera prvobitno bila namijenjena ili koji su prvobitno bili cilj mjere - mora se definitivno izbjegavati. To rezultira time da se nekim počinioce izriču kazne koje su previše nametljive u odnosu na ozbiljnost krivičnog djela ili stepena rizika koji oni predstavljaju. Sudije mogu širiti mrežu izricanjem nametljive kazne počinioce za koje to kreatori politika ili zakonodavci nisu predvidjeli; isto tako, kreatori politika i zakonodavci mogu i sami širiti mrežu kada kaznu propisanu za počinioce koji predstavljaju poseban rizik proširuju i na one kod kojih to nije slučaj. Dokle god se kreatori politika i sudije odlučuju na to promišljeno, samostalna primjena EN (od kojeg se ne može očekivati da će dovesti do promjene u ponašanju) kod niskorizičnih počinilaca krivičnih djela se, u najstrožem smislu, ne može smatrati širenjem mreže: već prije primjerenom, dogovorenom kaznom u nekim slučajevima. Čak i kada se ovaj vid korištenja EN zapravo smatra alternativom - ako niskorizičnim počinioce prijeti kazna zatvora - opravdano se može tvrditi da je prag za izricanje kazne zatvora u datoj državi neprihvatljivo nizak. Samostalno korištenje EN ne bi nikada trebalo postati standard kod niskorizičnih počinilaca - uvijek postoje i druge mogućnosti - ali njegova primjena može imati svoje mjesto.

Elektronski nadzor, rehabilitacija i odustanak

---

a. Ako je namjera rehabilitacija i trajni odustanak od činjenja krivičnih djela, EN se mora kombinovati sa drugim mjerama koje će se baviti problemima i kriminogenim potrebama počinitelja te podržati njihovu sklonost ka odustanku (dajući im vremena za pronalaženje posla ili obuku). Prostorna i vremenska ograničenja moraju biti fleksibilnija nego što je to slučaj u čisto kaznenom pristupu, uzimajući u obzir poštovanje drugih konstruktivnih mjera i opšti napredak u ostvarivanju odustanka. Različite zemlje će, bez sumnje, zauzeti različiti stav u pogledu fleksibilnosti, u zavisnosti od običaja koji preovladavaju u njihovim sistemima krivičnog pravosuđa, ali diskrecija koja je data probacijskim službenicima u Estoniji - da u različitim fazama izdržavanja kazne odlučuju da li je RF ili GPS najkorisniji način kontrole koji treba izreći ili ukinuti - predstavlja zanimljiv primjer kako je jedna zemlja, u kojoj su i probacija i EN relativno skoro uvedeni, uspjela stvoriti jedan vid integracije dva pristupa koji možda ne bi bilo lako provesti u zemljama u kojima probacijske službe već duže postoje i koje imaju ustaljenije prakse, kao i određeni stepen otpora prema EN. Istraživanje koje je najjasnije pokazalo da „intenzivni nadzor u kombinaciji sa EN“ ima značajan uticaj na smanjenje ponovnog izvršenja krivičnih djela provedeno je u Švedskoj (Marklund i Holmberg 2009). Rezultati možda neće biti isti u programima u kojima se EN i nadzor kombinuju na drugačiji način nego u Švedskoj, ali u svakom slučaju obećavaju. Autori skromno priznaju da ne mogu u potpunosti tačno odrediti stepen uticaja EN u odnosu na uticaj drugih korištenih intervencija, ali gore pomenuto Hucklesbyevo istraživanje o samostalnom korištenju EN pomaže u razumijevanju mogućeg specifičnog uticaja tehnologije i kućnog pritvora (iako su dnevni periodi kućnog pritvora kraći u Engleskoj i Velsu nego u Švedskoj).

b. U Engleskoj i Velsu postoji tendencija da se govori o „modularnim kaznama“ u kojima se kombinuju punitivni, rehabilitativni i reparativni elementi u jednom pravosudnom ili izvršnom odgovoru, uz uvjerenje da će te mjere biti

koherentne i komplementarne sa počiniocem na koga se primjenjuju, više nego što će biti u suprotnosti i sukobu jedna sa drugom. Ograničavanje kretanja tokom noći pomoću EN se bez izuzetka smatra „punitivnim dijelom“ takve kazne. One se u Engleskoj i Velsu najviše koriste kod mladih počinitelja, u naredbama o intenzivnom nadzoru i praćenju (alternativna kazna) i u zahtjevima za „intenzivnim nadzorom i praćenjem“ (ISS) koji čine alternativni dio Naredbe o pritvoru i obuci, nakon puštanja počinitelja iz zatvora na polovini izdržavanja kazne. Howardovo udruženje za reformu kaznenog sistema (2014) je istaklo da se ISS koristi često, ali nedosljedno u cijeloj Engleskoj i Velsu te da strogi uslovi, zbog čijeg kršenja se mladi vraćaju u zatvor, podrivaju navodne reintegrativne elemente tih naredbi. Pored toga, „odluku o puštanju djeteta uz ISS ne donosi sudija [nego izvršni organ] pri čemu dijete nema nikakav uticaj na to. Odluka o stavljanju djeteta pod ISS ne donosi se u sudskom postupku“. Howardovo udruženje ističe da u Engleskoj i Velsu ne postoji ekvivalentna kazna za odrasle i dovodi u pitanje zakonitost izricanja takvih kazni mladim počiniocima krivičnih djela.

c. Bez obzira da li se EN koristi u rehabilitativne, svrhe kažnjavanja (punitivne) ili svrhe zaštite građana, počiniocima (i njihovim porodicama) može biti potrebna pomoć u poštovanju strogosti samog EN, podnošenju stresa i frustracija koje on može izazvati. Moguće je da počinioci neće izvući potpunu korist iz EN ukoliko se takva pomoć ne pruži i zbog toga je dobro da probacijsko osoblje bude uključeno u izvršavanje EN. Ne treba, međutim, zaboraviti da i pored „pomoći u poštovanju uslova“ naredbe o EN, EN i dalje ostaje glavni fokus intervencije. Ona se može koristiti - i treba biti dostupna - čak i kada je svrha intervencije kažnjavanje ili zaštita građana. Međutim, „pomoć u ispunjavanju uslova“ ne treba mijesati sa podrškom i pomoći neophodnom za ostvarivanje dugoročne rehabilitacije i odustanka od kriminalnih aktivnosti. Socijalni rad sa počiniocima krivičnih djela bi trebao imati širu svrhu od osiguravanja poštovanja uslova EN.

Pristanak i poštovanje uslova elektronskog nadzora

---

a. Priroda režima EN se mora objasniti osumnjičenima/počiniocima krivičnih djela/zatvorenicima (i njihovim porodicama) tako da oni na osnovu činjenica mogu dati - ili ne dati - svoj pristanak. Ključno je da oni od samog početka imaju jasnu predstavu o tome šta poštovanje uslova podrazumijeva i koji su kriteriji za utvrđivanje kršenja tih uslova. Oni također moraju na jasan i jednostavan način biti upoznati sa načinom na koji data tehnologija EN registruje prisustvo ili odsustvo (ili, u slučaju GPS-a, lokaciju) pošto u protivnom neće biti svjesni koliko lako i pouzdano će kršenje uslova biti registrovano u centru za nadzor. U nekim zemljama se koriste brošure u kojima su objašnjeni uslovi i navedeni kontakt brojevi telefona (centra za nadzor, na primjer), ali time se ne eliminiše potreba za usmenim objašnjenjem koje počiniocima i porodicama omogućuje da službenicima za nadzor postave odgovarajuća pitanja. CEP na svojoj internet stranici sastavlja zbirku tih brošura. Od porodica će vjerovatno zavisiti odluka o tome kada će takva objašnjenja biti davana djeci i tinejdžerima čiji su roditelji pod nadzorom, ali Norveška je izradila smjernice za roditelje o načinu objašnjavanja mladim ljudima šta EN podrazumijeva, koja ograničenja nameće i kako može uticati na odnos između roditelja i djece (npr. da možda neće biti u mogućnosti da dolaze po njih u školu).

b. Iako većina evropskih pravnih sistema propisuje da počilac krivičnog djela mora dati formalni pristanak prije primjene EN ili postoje pravni okviri u kojima se počinioci, osumnjičeni i zatvorenici mogu „dobrovoljno prijaviti“ za EN, ima nekih sistema u kojima to i nije slučaj. Ima također pravnih sistema u kojima se pristanak traži u određenim okolnostima, u slučaju određenih počilaca. To se obično pravda ili autoritativnim argumentom da počiniocima ne treba dopustiti da biraju svoju kaznu ili paternalističkim (ali ponekad tačnim) argumentom da počinioci ponekada ne pristaju na nešto što bi im bilo od koristi i to shvate tek naknadno kada im mjera bude izrečena. Pitanje pristanka

može, u određenom smislu, biti sporno, s obzirom da počinioci moraju aktivno poštovati uslove EN da bi sistem funkcionirao - npr. ozbiljno shvatati periode ograničenog kretanja ili, u slučaju GPS-a, redovno puniti baterije - moglo bi se tvrditi da se EN nikada, strogo govoreći, ne nameće bez pristanka. Oni koji tako razmišljaju ne griješe u potpunosti, ali zamagljivanje razlike između pristanka i poštovanja uslova na taj način povlači pitanje da li su počinioci i njihove porodice u potpunosti spremni za iskustvo nadzora. Traženje pristanka predstavlja momenat kada informacije moraju biti ponuđene kako bi odluka koja se donosi bila zasnovana na činjenicama i također, moguće, momenat kada se počilac na određeni način mentalno obavezuje da će promijeniti svoje ponašanje, obećanje na koje ga je kasnije moguće podsjetiti ako i kada posustane u njegovom ispunjavanju. U slučaju visokorizičnih počilaca krivičnih djela - recimo, nekih počilaca krivičnih djela seksualne prirode koji su otpušteni iz zatvora - lako je pronaći osnovu za neprimjenjivanje zahtjeva o davanju pristanka za EN. Od njih se očekuje da ispoštuju uslove ako ne žele da budu vraćeni u zatvor, međutim, čak ni visokorizičnim počiniocima ne treba uskratiti informacije o iskustvu koje će vjerovatno imati.

c. EN donosi novi oblik poštovanja uslova - poštovanje uslova kretanja i programa zasnovano na nadzoru - u odnosu na tradicionalna sredstva koja su nadzornici tradicionalno koristili kako bi osigurali da počinioci krivičnih djela poštuju uslove. To su a) podsticaji (npr. sposobnost učenja, zarađivanja za život, odvikavanja od droge, zadovoljstvo koje proizilazi iz poštovanja zakona), b) kroz mjere odvratanja (prijetnje strožijom kaznom, obično zatvorom) i kroz povjerenje (ostvarivanje odnosa međusobnog uvažavanja sa počiniocem). Pored novih aspekata nadzora, ove strategije se također mogu koristiti i za podsticanje poštovanja uslova EN, a EN se definitivno može koristiti na načine koji počiniocu daju osjećaj da se u njega ima povjerenja, da on predstavlja važan element u procesu rehabilitacije.

d. Postoje potencijalno novi tehnički načini pomoću kojih se može - ako ne poštovanje uslova učiniti lakšim i vjerovatnijim - onda nepoštovanje uslova učiniti težim. U većini zemalja u kojima je EN u primjeni koriste se plastične narukvice koje počinioci krivičnih djela ili osumnjičeni mogu lako presjeći običnim makazama ako to iz bilo kog razloga žele. Kao razlog za to obično se navode pitanja zdravlja i sigurnosti (vrsta etičkih razloga): na primjer, ako narukvica zapne za neki pokretni dio motocikla ili ako počilac zadobije neku povredu u predjelu donjeg dijela noge, mora postojati mogućnost lakog skidanja narukvica. Činjenica da je narukvicu lako skinuti predstavlja jedan od načina podsticanja počilaca krivičnih djela na odgovorno ponašanje i ispunjavanje uslova nadzora: iako može presjeći narukvicu, mora biti dovoljno disciplinovan da to ne uradi. Neke narukvice - koje se koriste u nekim policijskim programima nadzora pomoću GPS-a u Engleskoj i Velsu sastoje se od kožnih traka sa čeličnim ojačanjem ili plastičnih traka

ojačanih čeličnom žicom i mogu se presjeći samo industrijskim makazama za žicu (koje počinilac mora prvo nabaviti). To skidanje može potrajati dvadesetak minuta pri čemu centar za nadzor u međuvremenu dobija signal da se narukvica pokušava skinuti i šalje policiju na poznato mjesto na kojem se počinilac nalazi. Moglo bi se tvrditi i da, pored dodatne zaštite građana koju osiguravaju ove narukvice koje se teško skidaju, činjenica da ih je teško skinuti također impulsivnijim prestupnicima pomaže da budu disciplinovaniji i izbjegavaju raditi nešto zbog čega bi kasnije mogli zažaliti. Isto tako, može se reći da zanemarivanje zdravstvenih i sigurnosnih aspekata nije ispravno, čak ni kod visokorizičnih počinilaca krivičnih djela za koje se nošenje narukvica koje se teško skidaju može smatrati primjerenim. Na tržištu postoji jedna sprava namijenjena za nošenje na nozi (proizvodi se, ali ne koristi u Evropi) - koja više liči na okov nego na narukvicu - i koju je moguće daljinski otključati iz centra za nadzor ako je počinio potrebno liječenje (ili ako je počinilac krivičnog djela uhapšen, pa policija želi da se sprava skine).

e. EN je potencijalno stigmatizirajući i to se može odraziti na osjećaj ugodnosti ili poštovanje uslova. Narukvica koja je ključna za provođenje EN predstavlja „vidljivo obilježavanje“ počinioa krivičnog djela ili osumnjičenog čega nema kod drugih alternativnih sankcija i mjera (iako se u nekim pravnim sistemima od počinilaca koji izdržavaju alternativnu kaznu traži da nose obilježenu odjeću ili odjeću određene boje). Počinioci krivičnih djela mogu narukvicu doživjeti kao stigmatizirajuću kao i članovi njegove ili njene porodice koji mogu odbiti da se sa njim pojavljuju u javnosti. Muškarcima nije teško prikriti narukvicu odjećom (duže čarape ili hlače). Kod žena bi to značilo da ne mogu nositi suknje ili haljine ili da moraju nositi duboke čizme tokom cijelog perioda trajanja nadzora. Na bazenima i sportskim terenima narukvica će kod svakoga biti vidljiva - što može uzrokovati da ljudi suzdržavaju od ovog vida rekreacije i vježbi. Doživljavanje narukvice kao nečega stigmatizirajućeg može biti individualno - i jasno je da svi počinioi krivičnih djela neće imati isti osjećaj - ali to nije nešto što je u potpunosti pod kontrolom počinilaca ili kaznenih organa koji provode nadzor. Izvještaji državnih ili lokalnih medija o EN - naročito izvještaji o krivičnim djelima koje su počinile osobe pod EN - mogu stvoriti atmosferu u kojoj se svi koji nose narukvicu izbjegavaju ili maltretiraju ili gore od toga. Ako su mediji nenamjerno ili greškom stvorili mišljenje da se samo počinioi krivičnih djela seksualne prirode podvrgavaju EN, svi počinioi koji nose narukvicu, bez obzira na njihovo stvarno krivično djelo prestup, mogu biti smatrani počinioima krivičnih djela seksualne prirode ili se plašiti da će ih ljudi tako posmatrati. Njihova sigurnost može biti ugrožena. Kazneni organi bi takve strahove onih koji su pod EN trebali shvatiti ozbiljno i razmotriti moguće javno mnijenje o EN u nekim, ako ne u svim, mjestima u bilo koje vrijeme. Počinioe krivičnih djela, osumnjičene i članove porodica treba posavjetovati kako da se nose sa eventualnom stigmom EN.

f. Objašnjavanje osumnjičenima i počinioima krivičnih djela kriterija na osnovu kojih se utvrđuje kršenje uslova nadzora predstavlja značajan aspekt dobijanja pristanka zasnovanog na činjenicama. Oni moraju imati jasnu predstavu o svom prostornom i vremenskom krugu kretanja - periodima kada će im kretanje biti ograničeno, granicama prostora iz kojih su isključeni. Možda će im se morati dati i mape. Poštovanje vremenskih termina je očigledno ključno, ali mora postojati politika u kojoj je opisan način postupanja u slučajevima manjeg kašnjenja (usljed gužve u saobraćaju ili neopouzdanog javnog prevoza). Možda ne bi bilo loše imati gradiran sistem reakcija, u kojem će se dvosatno kašnjenje u povratku u kućni pritvor momentalno smatrati prekršajem, dok će se za manja kašnjenja davati jedno ili više upozorenja. Manja kašnjenja od deset ili petnaest minuta, mada nisu poželjna, najefikasnije se rješavaju tako što se akumuliraju dok se ne dostigne dva sata, a potom se preduzimaju mjere radi kršenja uslova. Slični procesi se mogu koristiti kod manjih i većih kršenja zona isključenosti. Ima prostora za raspravu o tome da li prestupnicima treba reći kolika je tolerancija kašnjenja. Neki praktičari će reći da je to korisno pošto umanjuje njihovu zabrinutost kada do kašnjenja nije došlo njihovom krivicom i povećava opravdanost kazne. Drugi će reći da poznavanje tolerancija počinioima krivičnih djela omogućava da izigravaju sistem, namjerno kasne - i predlagati da se počinioi drže u neizvjesnosti u pogledu toga kakve bi tačno eventualne posljedice manjeg kašnjenja mogle biti. Zapravo, počinioi krivičnih djela mogu reagovati na bilo koji od tih načina: ne postoji savršeno rješenje. Također se može braniti stav da bi kršenje kriterija za trebalo biti strožije kod visokorizičnih počinilaca krivičnih djela nego kod niskorizičnih - njima se može tolerisati samo deset minuta kašnjenja prije nego što policija bude obaviještena da krene u potragu i privede ih.

g. U slučaju kada je EN dio integriranog programa koji se sastoji od niza elemenata, odluke o kršenju uslova mogu postati komplikovanije i biti predmet neslaganja između različitih grupa praktičara. Ako počinilac krivičnog djela ispunjava uslove probacije i pokazuje napredak u odustajanju od činjenja krivičnih djela, može se vrlo opravdano postaviti pitanje da li je pravedno kazniti ih za kršenje uslova EN, ako će to ugroziti nastavak probacije. Sudije mogu biti naklonjenije strožem izvršavanju kazne, dok probacijski službenici mogu biti skloniji fleksibilnijem i holističkom pristupu. Dokaz o kršenju uslova će biti vrlo opipljiv - odštampani zapis o počiniočevom lošem poštovanju uslova, sa zabilježenom svakom sekundom, dok dokazi o napretku mogu biti subjektivni i podložni različitim tumačenjima, što dovodi do rasprave o težini koju treba pripisati jednom ili drugom u donošenju odluke o kršenju uslova.

h. Poštovanje i pristanak su međusobno povezani, ali nisu isto. Počinilac krivičnog djela koji poštuje određenu sankciju ili mjeru (postupa u skladu sa onim što se od njega traži) pokazuje, u praksi, slaganje sa organima, mada od njega nikada na sudu nije traženo da kaže „da“ ili „ne“ po pitanju toga. Takvo slaganje

može biti voljno ili nevoljno, ali mentalno stanje počinioca je manje važno od činjenice da on poštuje pravila. Poštovanje sudskih ili izvršnih organa je poželjno, ali to ne znači da traženje formalnog pristanka treba uvijek isključiti. Traženje pristanka predstavlja način iskazivanja poštovanja prema počiniocu krivičnog djela, početni znak povjerenja, ako se od njega traži da obeća da će poštovati pravila koja su mu nametnuta i donese odluku o svom budućem ponašanju. Tradicionalno, traženje pristanka od počinioca se povezuje sa zamišlju da će on saradivati sa onima koji vrše nadzor kako bi dugoročno promijenio ponašanje, kako bi učinio više od pukog poštovanja direktnih zahtjeva koji su mu nametnuti. Pristanak se, opravdano, više povezuje sa rehabilitativnim pristupom zasnovanim na odustajanju od činjenja krivičnih djela nego sa kažnjavanjem (punitivnim pristupom). Kada god je to moguće, od počinioca treba tražiti pristanak na EN i oblike nadzora sa kojim je on povezan (i treba im unaprijed dati dovoljno informacija kako bi bili svjesni kako će to vjerovatno izgledati) uz pretpostavku da će oni uložiti aktivni napor kako bi prestali sa vršenjem krivičnih djela i riješili eventualne lične probleme koji mogu biti uzrok činjanja krivičnih djela. Postoji, međutim, vrlo pragmatičan razlog zbog kojeg od počinioca treba tražiti pristanak za EN: ako mu se narukvica stavi protiv njegove volje, ako odbije da unaprijed pruži bilo kakvo uvjerenje da će pristati na daljinsko praćenje, moguće je da će narukvicu ili uređaj za praćenje skinuti i uništiti, uništavajući tako resurs koji se mogao iskoristiti za počinioca krivičnog djela koji je bio spremniji da prihvati mjeru.

i. U slučaju kada je cilj kažnjavanje ili zaštita građana, naročito kod težih ili visokorizičnih počinilaca krivičnih djela, može biti opravdano zanemariti traženje formalnog pristanka zato što drugi razlozi - na primjer, sigurnost zajednice, dobrobit bivših ili budućih žrtava - imaju veći značaj od traženja pristanka počinioca. Momentalno i trajno poštovanje, u ovom slučaju, je primarno: dugoročna promjena, ako do nje dođe, je bonus, ali ne i nešto što se zahtijeva ili čak očekuje. Bez obzira na tehničke poteškoće, neispunjavanje uslova EN je lakše otkriti i potvrditi od drugih oblika neispunjavanja uslova nadzora u zajednici - to se obično smatra jednom od najvećih prednosti EN i bukvalno predstavlja „prednost za prodaju“ njegovim komercijalnim dobavljačima. Međutim, postojanje sofisticiranih elektronskih sredstava koja olakšavaju ispunjavanje uslova ne znači nužno da je taj način etički poželjniji. Postoji potencijalna opasnost da će „ispunjavanje uslova zasnovano na nadzoru“ postati tako lako - naročito ako se na taj način kratkoročno efektivno smanjuje ponavljanje krivičnih djela - da će naša posvećenost dugoročnoj ličnoj promjeni oslabiti i privlačiti manje resursa (npr. obuka osoblja za socijalni rad). Postojanje pristupačne tehnologije ne bi trebalo - samo po sebi - odrediti (ili ograničiti) naše etičke ciljeve u nadzoru počinilaca krivičnih djela.

j. Jedna od zemalja koje su držale prezentacije rekla je da EN „nije nametljiv ako počinilac krivičnog djela poštuje uslove“, ali to možda i nije tačno.

Poštovanje uslova, i saglasnost čak i više, mada su važni, ne predstavljaju oblike „moralne magije“ koja svaki pojedini oblik intervencije čini etički prihvatljivim. Saglasnost, sigurno, ne može sama po sebi biti krajnja determinanta etičkog odgovora prema počiniocu krivičnog djela. U osmišljavanju fer i konstruktivnih intervencija koje štite dostojanstvo počinioca, čak i ako je sam počinilac nezainteresovan za to, moraju se koristiti i drugi kriteriji. Počinioci krivičnih djela mogu pristati na oblike EN samo zato što alternative (kao što je zatvor ili policijski nadzor) smatraju težim i manje poželjnim. Na EN se može pristajati zato što se on smatra manjim zlom, prije nego pozitivnim dobrom, ali i jedno i drugo je prihvatljivo u nadzoru počinilaca krivičnih djela; prilika da prihvati (ili izabere) manje oštru kaznu može doprinijeti tome da počinilac osjeti da mu se vjeruje i motivisati ga da se promijeni. Međutim, izbor ili pristanak sam po sebi ne čini nijedan stepen nametljivosti prihvatljivim. Vid, intenzitet i trajanje EN i dalje moraju biti proporcionalni težini krivičnog djela ili stepenu rizika koji predstavlja.

Elektronski nadzor i zaštita građana

a. Upravo zbog toga što se pomoću EN ne mogu onesposobiti – počinioci krivičnih djela mogu odlučiti da zanemare njegove obaveze – bitno je imati na umu da kada se koristi prvenstveno za zaštitu građana (ili zaštitu žrtava) kod počinitelja krivičnih djela visokog rizika on ne predstavlja fizički ekvivalent zadržavanju osobe u zatvorskoj ćeliji. EN od počinioca traži određeni nivo samokontrole po pitanju dozvoljenih aktivnosti i granica, ali ne može imati isti efekat kao brave, zasuni i rešetke. Može spriječiti (psihološki), ali ne može suzbiti (fizički). To ne znači da EN nema svoje dobre strane kao oblik zaštite građana: kod visoko rizičnih počinitelja krivičnih djela seksualne prirode etički je bolje znati gdje se nalaze određeno vrijeme ili sve vrijeme (ali samo do određenog vremenskog roka koji podliježe nadzoru) čak i ako se, samo na osnovu podataka o lokaciji, ne može znati šta rade. Ali to zaista znači da EN ne može postići cilj “zaštite građana” sam po sebi – ništa više od onog što može “ostvariti rehabilitacija” sama po sebi. Drugi oblici podrške, a isto tako i drugi oblici kontrole, su neophodni da povećaju vjerovatnoću smanjenja činjenja krivičnih djela. Etički je bitno da službenici koji vrše praćenje pomoću GPS građanima ne daju pogrešne predstave o njegovim mogućnostima. U slučajevima kada se EN koristi u okviru strategije zaštite građana, trebaju ga pratiti druge mjere – neke od njih mogu biti rehabilitativne, a neke mogu povlačiti za sobom druge forme prikupljanja obavještajnih podataka (od strane policije).

b. Može se tvrditi da se upotreba EN u istražnoj fazi krivičnog postupka može opravdati kao oblik zaštite građana, jednostavno zbog toga što nije primjereno izvršavati kaznu ili voditi rehabilitaciju kod neosuđenih osumnjičenika. Svrha EN u istražnoj fazi je da doda element kontrole nad neosuđenim licima (ili osuđenim licima ali kojima još nije izrečena kazna) za koje se smatra da još uvijek nose rizik od bjekstva ili da mogu uticati na svjedoke - i koji bi u suprotnom bili zadržani u pritvoru. Ako bi se koristio na ovaj način, pružila bi se mogućnost odobravanja vanzatzvorskog pritvora počinitelja krivičnih djela

koji se inače ne bi smatrali podobnim za to, i time smanjilo korištenje zatvora za zadržavanje u pritvoru, ili smanjila prenatrpanost u pritvoru. Svakako, smanjenje pritiska na populaciju u pritvoru može često biti primarno opravdanje za korištenje EN u pritvorskoj fazi, zbog pretpostavke da kad god je to moguće, formalno nevini osumnjičeni ne bi trebali biti pritvoreni, ili oštećeni na bilo koji način, npr. da izgube posao) – uz dodatnu prednost što je mnogo jeftinije. Estonija na primjer, kaže da je u sklopu ciljanja osumnjičenih koji se ne mogu ponašati u skladu sa obavezama dok su u zajednici, svrha pritvorskog EN je “da se vodi normalan život (posao, porodični život); smanji broj pritvorenika; unaprijede uslovi za pritvorenike”.

c. Postoji potencijalna opasnost od proširivanja mjera nadzora u istražnoj fazi – korištenjem EN na osumnjičene koji bi poštivali vanzatzvorske obaveze bez dodatnog elementa EN, od kojih društvo ne treba dodatnu zaštitu – a ovo bi trebalo izbjeći. Pored toga je potreban pristanak i osumnjičenog i osoba koje sa njim žive.

d. Istražni EN se može odobriti na prvom pojavljivanju na sudu ali pošto se može javiti potreba da se izvrši procjena osumnjičenog i njegove porodice određeni period u pritvoru se može smatrati neophodnim dok se ova procjena vrši. Potrebno je da ovaj period bude što kraći. Estonija koristi ovakvu proceduru i oslanja se na svoju Probacijsku službu koja radi procjenu tako da sud može odlučiti šta je najprikladnije. Postupak traje petnaest dana, a faze su sljedeće:

- ▶ Osumnjičeno ili optuženo lice se zadržava u pritvoru i obavještava o EN;
- ▶ Pritvorenik podnosi zahtjev sudu za EN;
- ▶ Sud traži mišljenje od agencije za probaciju;
- ▶ Agencija za probaciju daje mišljenje nakon posjete kući, u toku koje provjerava podobnost i pribavlja pristanak članova porodice;
- ▶ Tužioci i pritvorenici su dužni učestvovati na raspravi na sudu (putem videa, ako je potrebno), sud određuje zamjenu mjere pritvora sa EN i dužinu trajanja EN (šest mjeseci ili do kraja postupka, najviše do jedne godine);
- ▶ Odluka suda stupa na snagu u roku od deset dana.

e. Istražni postupak u Estoniji omogućava nadzor 24/7, ali se to ne primjenjuje u praksi. Dopuštena odsustva od kuće su omogućena za rad i studiranje, odlazak u crkvu, kupovinu (za osobe koje same žive) i radi drugih (nepreciziranih) potreba, ukoliko to situacija nalaže. Pritvorenici se lično sastaju sa probacijskim službenikom svakih 10-14 dana radi savjetodavne pomoći (ali ne radi intervencija koje se odnose na krivično djelo) i izmjene plan nadzora ukoliko je potrebno.

f. U slučaju da se osumnjičenom izrekne zatvorska kazna, neki pravosudni sistemi koji koriste EN u istražnoj fazi odrede da se vrijeme već provedeno u kućnom pritvoru "uračuna u kaznu" (na isti način kao što i vrijeme provedeno u pritvoru dopušta kasnije, proporcionalno smanjenje trajanja zatvorske kazne). Drugi sistemi to ne rade. Bez uračunavanja u kaznu istražnog EN, osumnjičeni koji predviđaju da će biti proglašeni krivim i da će im biti izrečena zatvorska kazna mogu preferirati da ostanu u pritvoru, i da ne pristanu na EN da bi cjelokupno vrijeme u zatvoru prošlo brže. Ukoliko se dan pod EN i dan u zatvoru smatraju jednakim moglo bi se smatrati nepravednim da se vrijeme provedeno pod EN ne uračuna u kaznu.

g. Ponekad se pogrešno misli da se upravo nakon pojave praćenja pomoću GPS, EN ugrožava policijske istražne postupke. U svom važećem Zakonu o kaznenom postupku (član 119.) Hrvatska predviđa korištenje RF EM za "istražni pritvor u kući", u odnosu na zadržavanje u pritvoru u ustanovi nekim slučajevima, dok policija i tužioci prikupljaju dokaze za pripremu predmeta protiv osumnjičenog. Premda ovaj istražni element nije formalno priznat u drugim pravosudnim sistemima koji koriste istražni EN to je zapravo nešto što svi policajci i tužioci rade dok su osumnjičeni i optuženi u pritvoru, bilo u pritvorskim, bilo u zatvorskim prostorijama. Sa policijske tačke gledišta prikupljanje dokaza da bi se obezbijedila osuđujuća presuda može se shvatiti kao način da se smanji ponovno činjenje krivičnog djela, a u tom smislu je EN već uključen u istražne postupke.

Stvaranje slike o elektronskom nadzoru u medijima i javnosti

Predodžbe o elektronskom nadzoru u javnosti i očekivanja o tome koliko je on efikasan i koristan nije potpuno pod kontrolom zvaničnika koji rukovode njegovom primjenom i korištenjem. Mogu se stvarati određene klime mišljenja o EN, što može uticati na način kako ga javnost vidi i kako ga počinioi krivičnih djela doživljavaju, bez obzira na zalaganja zvaničnika. EN se može predstaviti u raznim medijima, od vijesti i dokumentaraca do beletristike, sa različitim stepenom sveobuhvatnosti i tačnosti. Dobro je u demokratskim društvima voditi rasprave o mjerama i sankcijama poput EN, ali će neizostavno neke tvrdnje o njemu biti pogrešne i pretjerane ili jednostavno netačne. Bitno je da se službena vladina verzija o tome čemu služi EN i šta se može a šta ne može očekivati od njega plasira u javnost kroz različite medije, ali se nikad ne može garantovati hoće li to biti verzija koja će prevladati u javnom mnijenju. Holandija ima dobra iskustva u ubjeđivanju novinara da o EN izvještavaju tačno i bez senzacionalizma. Švedska se odlučno potrudila da ubijedi žrtve krivičnih dijela u prednosti RF EM, koji bi u suprotnom mislili da je to blaža kazna ili neadekvatan oblik zaštite građana, barem naplatom male dnevne provizije od prestupnika pod EN i njene uplate u fond za obeštećenje žrtava.

Etika ograničavanja prava kretanja i kućnog pritvora

a. Kućni pritvor (*eng.house arrest/home detention*) (cijeli dan) i ograničavanje prava kretanja (dio dana, obično u toku noći) su postojali kao mjere i sankcije u nekim dijelovima Evrope prije nego je EN postao dostupan, a provedene su putem povremenih ličnih kontakata ili telefonskih poziva (često od strane policije). “Nadzor prisustva” na daljinu je očigledan način da se smanje troškovi radne snage koji se odnose na posjete policije a koji počinioci krivičnih djela, osumnjičeni i osobe koje sa njima žive preferiraju – EN ne zahtijeva da se oni bude u toku noći (premda lažne uzbune telefonskim pozivima mogu imati taj isti neželjeni efekat). Za same policajce, uštede na troškovima mogu biti korisne, a mnogo više počinioca krivičnih djela i osumnjičenih se može pratiti na daljinu od onog broja za koje bi policija ikad imala osoblja ili vremena. Također postoji mogućnost da se policijske snage usprotive tehnologiji nadzora na daljinu ukoliko budu smatrali da će to oduzeti legitiman aspekt njihovog zaposlenja. Idealno bi bilo da uvijek postoji moralni razlog za korištenje ograničenja prava kretanja i kućnog pritvora – i za korištenje EN za njihovo izvršenje – nevezano za troškove. Najočiglednija moralna korist od kućnog pritvora je da može imati psihološke prednosti za počinioca i njegovu ili njenu porodicu, i omogućiti ostanak na radnom mjestu.

b. Zatvaranje osobe u njen dom samo zbog toga da bude iza četiri zida na određeno vrijeme je jedna stvar, njihovo zatvaranje da ih se drži dalje od javnih prostora na određeno vrijeme (smanji vjerovatnoća da će ponovo počiniti krivično djelo ili im se onemogućiti učešće u rekreaciji) je druga. I jedan i drugi aspekt bi mogli biti represivni. U praksi je ova pitanja možda nemoguće odvojiti, ali za osobe koje određuju ili provode kućni pritvor bilo bi korisno da razmotre koji od ova dva aspekta je bitniji, i koji je zapravo svrsishodan, u pojedinačnim slučajevima.

c. Teško je shvatiti da bi potpuni kućni pritvor na 24 sata mogao biti išta drugo do represivan prema svojoj svrsi, zbog toga što onemogućava osumnjičenog/počinioca krivičnog djela da pokaže da u toku svoga “slobodnog vremena” (izvan policijskog sata) nastoji da promijeni svoje ponašanje ili nastoji da nađe legitimno zaposlenje. Poštivanje jednostavno nalaže da se ostane u kući cijeli dan i noć, bez jasne mogućnosti da se pokaže “lična odgovornost”.

Neki pravosudni sistemi međutim koriste puni 24satni kućni pritvor u istražnoj, fazi kada je izrečena kazna i u fazi nakon otpusta iz zatvora uz opravdanje da to još uvijek omogućava počiniocu da bude sa svojom porodicom i da se time izbjegne kontaminacija koja se može desiti u zatvoru. Također se može desiti da su sudije samo voljne da koriste EN kao alternativu zatvorskoj sankciji ili ili mjeri ako se radi o potpunom ograničenju kretanja tokom EN.

d. Prisilna blizina koja proizlazi iz stavljanja osumnjičenog ili počinioca krivičnog djela u kućni pritvor izlaže stresu ostale članove porodice/domaćinstva i može uticati na izvršavanje porodičnih obaveza, npr. ukoliko je granica previše restriktivna, roditelj se neće moći igrati sa djetetom u dvorištu. Mora se zatražiti saglasnost sustanara u kući u kojoj prestupnik ima zabranu, čak i u onim slučajevima kada nije obavezno tražiti saglasnost počinioca krivičnog djela. S obzirom da većinu počinilaca čine odrasli muškarci, teret na ostale članove porodice može neravnomjerno pasti na žene i djecu ako mu je dozvoljeno da napušta kuću samo na ograničeni vremenski period. S pravom se može tvrditi da nije etički dozvoliti da EN jača strukture i obrasce nejednakosti spolova. Dozvolom da napušta porodični dom (što ograničenje prava kretanja čini) – pored mogućnosti koje mu pruža da pokaže da se ponaša u skladu sa zakonom – daje drugim članovima porodice mogućnost da naprave pauzu od njegovog prisustva u njihovom zajedničkom prostoru doma. Ovo bi moglo biti sredstvo od vitalne važnosti za upravljanje stresom i napetošću koju donosi prisilna blizina.

e. Ukoliko prestupnik u punom kućnom pritvoru 24/7 živi sam, on ili ona će trebati podršku izvana (vjerovatno od socijalnih radnika) da ide u nabavku hrane, itd. Ukoliko je ograničenje prava kretanja samo djelimično on ili ona se može sam ili sama pobrinuti za to, i to je zasigurno jedna od ključnih etičkih prednosti EN što može pomoći u jačanju odgovornosti (i u tom smislu je vrlo kompatibilan sa etosom probacije). Koristiti EN samo da bi se kopirali aspekti ograničenja kretanja u zatvoru – za pretvaranje doma nešto što je približno jednako zatvorskoj ćeliji – predstavlja donekle ograničenu upotrebu EN, što ni na koji način ne iscrpljuje njegov potencijal. EN-u kućnom pritvoru se ne može braniti, etički, samo zato što je on “manje loš” od zatvora – potrebno ga je pametnije provoditi čak i ako je namijenjen samo za kažnjavanje.

f. U slučajevima u kojima se kućni pritvor primjenjuje, čak i kada se radi samo ograničavanju prava kretanja u toku noći, neki kazneni organi dozvoljavaju počiniocu krivičnog djela “dopušteno odsustvo” iz kuće u slučaju hitnih zdravstvenih intervencija (počinilac ili partner ili dijete treba da ide u bolnicu) i nepredviđenih događaja (sahrane članova porodice, možda i na izvjesnoj udaljenosti od kuće). Počinilac obično mora tražiti dozvolu tako što će nazvati centar za nadzor a, u hitnim medicinskim slučajevima, potreban je brz, nebirokratski odgovor od strane kaznenih organa. Mogućnost dobijanja “dopuštenog odsustva” da bi počinilac krivičnog djela mogao ispunjavati porodične i lične obaveze je od krucijalne važnosti za legitimnost EN.

EN i smanjenje izricanja kratkih kazni zatvora

a. U mnogim pravosudnim sistemima je opšteprihvaćen stav da kratke kazne zatvora imaju ograničenu rehabilitacionu vrijednost, pa se često njihove alternative smatraju poželjnim. Mnogobrojne zemlje teže da ih koriste na ovaj način, premda sve nisu bile jednako uspješne. Estonija, na primjer, uprkos svojoj efikasnoj integraciji EN u probaciju, nije uspjela da ubijedi svoje sudije da izriču nadzirane kazne kao strateško sredstvo smanjenja izricanja kratkih kazni zatvora. Engleska i Wels su gotovo iste u tom pogledu. Danska, međutim, koja je, (oponašajući Švedsku) uvela "kućni pritvor pod intenzivnim elektronskim nadzorom i kontrolom" u 2005. godini upravo da smanji pritisak na svoju zatvorsku populaciju, je ostvarila značajan uspjeh u tome.

U početku je program bio namijenjen počiniocima krivičnih djela u saobraćaju kojima je izrečena kazna zatvora u trajanju do tri mjeseca. Program kućnog pritvora je proširen četiri puta od 2005. godine. U 2006. godini, ciljna grupa je proširena na druge grupe počinitelja krivičnih djela ispod 25 godina starosti osuđeni na kaznu zatvora do tri mjeseca, a u 2008. godini uklonjen je kriterij starosne dobi. U 2010. godini, program je proširen na sve počinioce kojima je izrečena kazna zatvora u trajanju do pet mjeseci bez obzira na starosnu dob i vrstu djela, a u 2013. godini je ponovo proširena na sve počinioce kojima je izrečena kazna zatvora u trajanju do šest mjeseci.

b. Danska je ovo postigla koristeći već izrečene uslovne kazne zatvora. Počiniocima krivičnih djela sudija najprije izrekne kaznu zatvora, a zatim im Danska zatvorska i probacijska služba nudi opciju da izdržavaju kaznu pod elektronskim nadzorom. : počinioci tada podnose zahtjev. Kriteriji su sljedeći:

- ▶ Počinitelj krivičnog djela treba imati odgovarajuće prebivalište;
- ▶ Sve osobe koje sa njim žive preko 18 godine starosti u mjestu prebivališta moraju dati svoju pisanu saglasnost;
- ▶ Počinitelj mora imati neku vrstu zaposlenja, obuke ili edukacije dok izdržava kaznu;
- ▶ Počiniocu nije dozvoljeno da uzima droge ili pije alkohol dok izdržava kaznu;
- ▶ Počinitelj mora prihvatiti nadzor probacijske službe i redovne nenajavljene kontrolne posjete, uključujući alko testove i možda i testiranje urina.

c. U Danskoj, 60% svih kazni zatvora do šest mjeseci se sada izvršava kod kuće pod EN. Danska s razlogom smatra svoje iskustvo sa RF EM pozitivnim a trenutno nema planova za uvođenjem GPS. Prosječan broj danskih počinitelja krivičnih djela koji izdržavaju kazne u "kućnom pritvoru pod intenzivnim elektronskim nadzorom i kontrolom" je porastao od približno 100 u 2007. godini na oko 400 dnevno u 2014. godini, što predstavlja uštedu zatvorskih mjesta za ovaj broj dnevno. Odobrenje za EN se opoziva u manje od 10% slučajeva, kada se počinitelj krivičnog djela vraća direktno u zatvor.

d. Stopa recidivizma za EN je mnogo niža od zatvorske (38% za zatvor; 29% za uslovne kazne, 20% za društveno koristan rad i 17% za EN - kućni pritvor u 2013. godini). EN se također cijeni zbog toga što je jeftiniji od zatvora, a u 2013. godini Danska je uvela EM kao oblik ranijeg otpusta iz zatvora, na maksimalan period od šest mjeseci prije isteka kazne. EN počinioci krivičnih djela kojima je izrečen još uvijek smatraju kaznom, zbog stroge kontrole i brze reakcije u slučaju kršenja. I što je bitno, EN široko prihvaćaju javno mnijenje, mediji i političari. Međutim, trenutno se u Danskoj vodi rasprava među političarima da li sudije trebaju odlučivati o kazni koja uključuje EN, a ne Danska zatvorska i probacijska služba.

e. Nisu sve zemlje efikasne kao Danska, i svakako ostale skandinavske zemlje, u smanjenju izricanja kratkih kazni zatvora pomoću „intenzivnog nadzora i EN“, čak i tamo gdje su – poput Estonije – usvojili zakonske propise da to rade. Varijacije se izgleda obrazlažu uticajem sudskih organa u različitim pravosudnim sistemima. U slučajevima kada se koriste uslovne kazne zatvora, u kojima sudija izriče kaznu, a izvršna agencija određuje kako će se izdržavati kazna, a počiniocu krivičnog djela se daje mogućnost izbora po ovom pitanju (da pristane na EN ili ne), lakše je smanjiti korištenje kratkih kazni zatvora. U slučajevima kada sudija izrekne kaznu zatvora direktno ili sankciju društveno korisnog rada, postoji manja vjerovatnoća da će se sudija odlučiti na EN-sankciju umjesto zatvora, a tada postaje teže smanjiti korištenje zatvora. U vezi sa CM/Rec(2014)4 ovdje dolazi do paradoksa. Razumljiva želja iznesena u Preporuci da se svim odlukama o upotrebi EM bavi sudsko tijelo ili, ako ih preuzme izvršni organ, da sudski organ ima mogućnost revizije, dovodi do pitanja kakav stav prema EN sudski organi zapravo imaju. Sudije u nekim pravosudnim sistemima, faktički, mogu spadati u one grupe u krivičnom pravosuđu koje najmanje žele progresivnu, integriranu upotrebu EN kao sredstva smanjenja zatvorskih kazni što se Preporukom predlaže. U krajnjem slučaju, ukoliko se treba realizirati progresivni potencijal EN, čini se da će biti neophodna značajna edukacija sudija.

Etika praćenja pomoću GPS-a

---

a. Predstavnik Engleske i Welsa je pomenuo pojavu praćenja pomoću GPS kao „igrača koji će promijeniti način igre“, to je tačno u onoj mjeri u kojoj omogućava umnogome drugačije vrste nadzora u odnosu na RF EM – premda se lako sa njim može kombinovati. Međutim, kako će se „igra“ mijenjati i dalje zavisi od političkih, pravnih, profesionalnih – i etičkih – odluka, i to ne određuje i ne bi trebalo da se određuje samo tehnologijom. Često se uzima zdravo za gotovo da, zbog toga što je praćenje pomoću GPS evidentno „nametljivije“ od nadzora prisustva pomoću RF EM – jer može podvrgnuti počinioca krivičnog djela stalnom nadzoru i generiše mnogo veće količine informacija- treba ga uvijek koristiti kod počinilaca krivičnih djela koji nose veći rizik. Ovaj stav ima osnova, i nema razloga da se misli da niskorizične prestupnike treba rutinski pratiti da bi se smanjila stopa ponovnog činenja djela ili da bi se zaštitili građani. Međutim, ideja da je praćenje pomoću GPS po sebi „nametljivije“ od RF EM može dovesti do zabune: bez obzira na veću količinu podataka koju generiše GPS, i zaključke u vezi sa ponašanjem koji se mogu iz ovog izvući, neki počinioci krivičnih djela mogu ovo doživjeti kao manje „nametljivo“, zato što omogućava kretanje a ne nalaže zatvaranje u kući. Nekim počiniocima ovo izgleda dostojanstvenije, a time i legitimnije kao sankcija. U stvarnosti ograničavanje prava kretanja se može tražiti u vezi sa praćenjem pomoću GPS, da se osigura da počinilac krivičnog djela redovno ide kući da napuni bateriju na uređaju na njegovom gležnju što je od suštinske važnosti za tačan i pouzdan nadzor.

b. Dok su osnovne tehničke mogućnosti GPS vrlo jasne – kontinuirani nadzor, u stvarnom vremenu ili retroaktivno, i mogućnost kreiranja jedne ili više zona zabrane ulaska čije je granice počiniocu krivičnog djela zabranjeno da pređe, stalno ili u određenim periodima, etika praćenja je vrlo nejasna, i najvjerovatnije će se o njoj raspravljati još dugo u narednom periodu. Na primjer,

kod praćenja pomoću GPS, moralno je pratiti sva kretanja počinilaca, kuda god oni idu u stvarnom vremenu? Praćenje „uvijek-svugdje“ može odgovarati nekim počiniocima samo na određeni period, a možda nekima stalno: jasnoća svrhe je ovdje najbitnija. Pitanje trajanja – i potreba da se vrši stvarna socijalna integracija počinilaca krivičnih djela a ne da se oslanja na konstantni i stalni nadzor je također životno pitanje. Treba uvijek postojati mogućnost revizije odluka o trajanju nadzora – međutim ima prostora za razmatranje u kojim intervalima se treba vršiti. Teško je zamisliti da se praćenje počinioca krivičnog djela otpuštenog iz zatvora cijeli život ikad može smatrati kompatibilnim sa ljudskim dignitetom, čak i ako postoje revizije iz faze u fazu postupka nadzora, mada se takav nadzor mogao smatrati i kompatibilnijim od kontinuiranog zatvora počinioca starije životne dobi pod izgovorom zaštite građana.

c. Premda se o pitanjima privatnosti raspravljalo u ranim danima RF EM, posebno po pitanju nepovredivosti doma i mudrosti korištenja privatnih stanova kao „zatvorskog prostora“ (kao to su ga neki komentatori u SAD nazvali), pojava praćenja pomoću GPS ga je ponovo vratilo u fokus. Svi počinioci krivičnih djela žrtvuju određeni stepen privatnosti državnim organima, prije, tokom i nakon izdržavanja kazne: bez obzira o kojoj se sankciji radi, od njih se uvijek traži da daju podatke o sebi. Međutim, iznesen je stav da GPS praćenje „uvijek-svugdje“ oduzima više privatnosti nego što je potrebno da se smanji kriminalno ponašanje ili provede rehabilitacija. Tačno je da sistemi za praćenje pomoću GPS imaju mogućnost prikupljanja velikih količina detaljne, pretražive evidencije o tragovima osobe, vremenu i brzini putovanja, posjećenim adresama, lokacijama na kojima se zadržavala ili (u i slučaju zona zabrane ulaska) koje je izbjegavala. Jedan odgovor na ovo bi mogao biti da – uzimajući privatnost kao višedimenzionalnu pojavu – da se ovdje gubi samo „lokacijska privatnost“, na sličan način na koji se svi građani sa mobilnim telefonom odreknu ove vrste privatnosti zbog mogućnosti da budu „pronađeni“ pomoću emitovanog signala, gdje god da se nalaze, lokacija koja se kasnije može odrediti sa određenom tačnošću ukoliko vlasti odluče da to učine. Pored toga se može reći da praćenje pomoću GPS ne utiče na „tjelesnu privatnost“ (osim u smislu da počinilac krivičnog djela nosi elektronsku narukvicu) ili „privatnost donošenja odluka“ (šta kupiti, šta gledati na TV, kako glasati, itd.) u istoj mjeri, premda to i na njih utiče, kao što je RF EM uticao, i još uvijek utiče.). Ovo je tačno, ali dok „lokacijski podaci“ predstavljaju samo metapodatke (ne lične podatke kao takve) njihova analiza (naročito ako im se dodaju druge forme obavještajnih podataka i informacija) može pružiti značajne uvide u način života osobe, veze i ponašanje. Ukoliko se razmatra samostalno praćenje pomoću GPS se može lako opravdati kao sredstvo praćenja počinilaca krivičnih djela, ali u savremenom svijetu to je samo jedan od mnogo načina na koji počinioci daju informacije o sebi, a poželjno je da policija i kaznene ustanove razmotre uticaj njihovih intervencija na privatnost.

d. Osnovno značenje prema kojem praćenje pomoću GPS predstavlja “igrača koji će promijeniti način igre” – i to igrača koji uveliko osporava CM/Rec (2014)4 – je način na koji se ono može povezati sa softwareom za korelaciju kriminaliteta i koristiti da se tačno otkrije počinitelj krivičnog djela na mjestu događaja – ili pokazati da nije bio na prisutan na mjestu događaja, i time ga potencijalno osloboditi odgovornosti (premda postoji mogućnost da je nagovorio ili angažovao osobu kao zamjenu da učini krivično djelo u umjesto njega). Ova mogućnost, u kombinaciji sa dodatnom mogućnošću da se na osnovu prikupljenih kretanja izvedu zaključci o obrascima ponašanja i po mogućnosti preduhitre planirane ili moguće kriminalne aktivnosti je sigurno važno za policijske istrage. CM/Rec (2014)4 ne podstiče upotrebu praćenja pomoću GPS u istražne svrhe, ali nije teško shvatiti zašto se policijske snage zalažu za korištenje ove tehnologije u cilju sprečavanja kriminaliteta i viktimizacije. Grupe koje se javno stavljaju na stranu žrtava imaju isti stav. Viši nivo etike se u ovom slučaju pobija i osporava i nije izvjesno da će se predstojećim debatama doći do jednostavnih rješenja.

Elektronski nadzor i zaštita žrtava

---

a. Korištenje EN za zaštitu žrtava nužno uključuje policiju. Etički je koristiti uređaje za EN samo kod žrtava krivičnih djela (obično žrtava krivičnih djela seksualne prirode, praćenja i uznemiravanja i nasilja u porodici) ukoliko njegovo korištenje ima efekat poboljšanja njihovog položaja - ako se one osjećaju manje podložnim ponovnoj viktimizaciji, zaštićenijim (znajući da policija zna i nju i lokacije osumnjičenog/počinioca krivičnog djela), sigurnije u vlastitim domovima i kada se kreću na javnim mjestima. Žrtvama se samo moraju obezbijediti prenosivi prijemni uređaji (za hvatanje signala sa tragača počinioca), i ne treba ih ubjeđivati da same nose tragač. Ako lokacijski podaci u stvarnom vremenu pokazuju da se počinitelj krivičnog djela i žrtva približavaju jedno drugom (prije uspostavljanja međusobnog vizuelnog kontakta) dobra praksa nalaže najprije da se žrtvi osigura hitna podrška policije, a da se zatim traži i intervenišu kod počinioca (premda se i jedno i drugo mogu istovremeno pratiti). Posebna briga se treba posvetiti tome da se počinitelj nehotično ne upozori (elektronski ili telefonskim pozivom policije) na blizinu bivše žrtve – ako on to ne zna, i ne treba da zna – u novoj oblasti (ili skloništu za žene) gdje ona živi.

b. Korištenje EN uređaja za zaštitu žrtava na ovaj način može biti teže u manjim zajednicama sa velikim zajedničkim prostorima, gdje postoji mogućnost da se počinitelj krivičnog djela i žrtva slučajno sretnu, od korištenja na anonimnijim mjestima velikih mjesta i gradova. U velikim prostorima potrebno je osigurati da zone zabrane ulaska oko doma žrtve budu dovoljno velike da omoguće policiji da u slučaju vanredne situacije stigne na tu lokaciju. Velike zone zabrane ulaska, s druge strane, također nameću pitanja o tome koja zabrana pristupa bi realno bila adekvatna za počinioca krivičnog djela.

c. Neki pravosudni sistemi smatraju legitimnim zaštititi cijele zajednice ili kvartove potencijalnih žrtava stvaranjem zona zabrane ulaska koje bi onemogućile počiniocima krivičnih djela da uđu u određene stambene ili poslovne prostore i u kojima su, na primjer redovno provaljivali u stambene prostore ili se napijali i narušavali javni red i mir. Nekim otpuštenim zatvorenicima je zabranjen ulazak u cijela mjesta i gradove, i premda se princip vremenski ograničene zabrane ulaska radi zaštite građana može i opravdati, ostaje prostor za etički argument u vezi sa veličinom prostora u koji im je zabranjen ulazak.

d. Dokle god počinioci krivičnih djela budu veoma motivisani da se vrate u ovakve zone zabrane ulaska, zbog toga što im u njima živi porodica i prijatelji, radi pogodnije kupovine i zbog smanjenja troškova prijevoza, moglo bi se smatrati i opravdanim koristiti "dozvoljene povratke" (poslije podne, cijeli vikend) u ove zone kao nagradu za poštivanje drugih aspekata probacijskog nadzora. Ovo bi predstavljalo varijaciju postepenog, stimulirajućeg smanjenja nadzora iz tačke 5e), kao pripreme za momenat kada se počinilac oslobađa nadzora, a premda ne i drugih oblika nadzora.

Odgovornosti osoblja uključenog u EN

---

a. Svo osoblje uključeno u nadzor počinilaca krivičnih djela u zatvoru i u zajednici treba da budu osobe od moralnog integriteta i da budu obučene do onog nivoa osposobljenosti koji odgovara njihovoj funkciji. Jednostavno nije etički izlagati počinioce osoblju koje nije adekvatno osposobljeno - a svakako i pretpostaviti da se znanje i razumijevanje EN može steći bez specijalističke obuke. U svakoj zemlji obuka probacijskih službenika (za koju se obično misli da je oblik obuke o socijalnom radu o pitanjima krivičnog pravosuđa) pokriva ili ne pokriva elektronski nadzor, ali u svakom slučaju poželjno je da se onim službenicima koji budu uključeni u primjenu EN održi specijalistička interna obuka. U nekim zemljama probacijsko osoblje uključeno u EN – barem u postavljanje opreme – su obučeni asistenti, a ne potpuno kvalifikovani probacijski službenici, u drugim zemljama je to potpuno kvalifikovano osoblje: u onoj mjeri u kojoj su asistenti osposobljeni i adekvatno nadzirani u toj mjeri će ovaj aranžman funkcionisati. Dobra strane obuke o probaciji/i socijalnom radu, pored sposobnosti koje gradi, su moralne vrijednosti koje promoviše u odnosu na počinioce krivičnih djela, vrijednosti koje bi trebale da odrede način na koje se sam EN koristi. Također je poželjno da se probacijski službenici redovno upoznaju sa najnovijim rezultatima istraživanja o EN, po pitanju njegove efikasnosti u kontekstu različitih sankcija i različitih vrsta počinilaca, i po pitanju stalnog unapređenja znanja kako ostvariti poštivanje i legitimnost.

EN je jedan od zadataka koje Estonija dodjeljuje svojim probacijskim službenicima. Ovi zadaci se sastoje od faze pripreme (evaluacije pogodnosti EN) i faze implementacije koja obuhvata sljedeće: obavještanje i davanje instrukcija, biranje uređaja (RF ili GPS); određivanje rasporeda perioda ograničenja prava kretanja; procjena rizika; izrada plana izdržavanja kazne za pojedinca; savjetovanje; nadzor i praćenje; reagiranje na kršenja pojačanom kontrolom, upozorenja, izvještavanje i vraćanje osumnjičenog ili počinioca krivičnog djela na sud. Probacijski službenici koji nadziru visokorizične počinioce imaju najviše 30 predmeta u radu (pri čemu svi oni nisu pod EN).

b. Nemaju svi članovi osoblja uključeni u primjenu EN radnog iskustva u oblasti probacije ili socijalnog grada. Osoblje policijske i zatvorske službe je također uključeno – kao što je to slučaj u nekim pravosudnim sistemima, osoblje iz privatnog sektora koji su uključeni u posjete za montiranje i rukovanje centrima za nadzor. Ovo osoblje također treba biti osposobljeno u oblasti etičkih aspekata brige i poštovanja prema zatvorenicima i, poput probacijskih službenika, smatrati se odgovornim za to kako izvršavaju svoje zadatke. Kao i u probacijskim službama, znanje potrebno osoblju koje neposredno radi sa zatvorenicima može se razlikovati od onog znanja potrebnog rukovodstvu ili nadzornom osoblju, ali i jedni i drugi trebaju znati šta je potrebno za implementaciju EN na efikasan i etičan način. Rukovodioci trebaju poznavati sve službene dokumente o politici rada koji se odnose na strategiju i viziju EN u području svoje nadležnosti, i biti u stanju da kritikuju i daju preporuke za njihovo unapređenje u svjetlu praktičnog iskustva sa terena.

c. Neki pravosudni sistemi imaju rodno osjetljive pristupe za nadzor žena koje su počinile krivičnih djela, u kojima je dozvoljeno da samo službenice to rade, zbog toga što su mnoge žene koje su počinile krivična djela bile podvrgnute fizičkom i seksualnom zlostavljanju u prošlosti pa bi im bilo neugodno ili bi ih bilo možda i strah u društvu nadzornika muškaraca. Te države – Engleska i Vels i Irska, na primjer - koje to rade, su zauzele sličan stav prema nadzornom osoblju u oblasti EN, ne samo zbog toga što se radi o fizičkom kontaktu prilikom postavljanja i skidanja narukvice za gležanj. Samo je nadzornim službenicama dozvoljeno da to rade. Feministička etika bi mogla biti dobar pokazatelj koliko bi ovo bio inteligentan izbor, ali neke zemlje će možda morati obaviti i istraživanja o mišljenju samih žena koje su počinile krivična djela o ovom pitanju, prije nego se donese etična odluka.

d. Danas nije neobično da neke probacijske službe uvrste pomoć bivših počinilaca krivičnih djela kao volontera ili plaćenih uposlenika u programe za sadašnje počinioce. Bivši počinioци koji su uspješno odustali od kriminala mogu zadobiti jedinstveno povjerenje počinilaca koji su još uvijek pod nadzorom ili su otpušteni iz zatvora, koji su i sami prošli kroz slična iskustva. Neki od ovih bivših počinilaca posjeduju vrlo jak osjećaj želje da "se oduže" drugima, kao način da isprave štetu koju su nanijeli kada su sami pravili krivična djela, a oni mogu biti korisna dopuna profesionalnim nadzornicima. Postoji mogućnost da neki bivši počinioци koji su i sami bili pod EN budu na pravom mjestu kao savjetnici drugih počinilaca koji su podvrgnuti postupku nadzora, o tome kako da se nose sa poteškoćama koje on donosi i da im pomognu u procesu poštivanja propisa .

Elektronski nadzor: Analiza i zaštita podataka

---

a. Sistemi EN koriste sofisticirane računare koji generišu podatke koji se mogu pohranjivati, analizirati kumulativno u toku dužeg vremenskog perioda, ponovo vraćati - možda za kasniju upotrebu kao dokazi na sudu u određenom predmetu. S pravom ili ne, ovo nikad nije bilo značajan problem u zaštiti podataka jer su jedini podaci koji su se upotrebljavali bili oni o prisustvu ili odsustvu iz kuće registrovani pomoću RF EM. Pojava praćenja pomoću GPS (gotovo uvijek pojačano mrežom mobilne telefonije u cilju povećanja tačnosti pronalaska lokacije) međutim, je izgleda promijenila gledišta o važnosti zaštite podataka, upravo zbog ogromne količine podataka koji se mogu prikupiti o svakoj osobi i lakoće kojom se mogu objedinjavati i analizirati radi utvrđivanja obrazaca i generisati znanje iz "velikih podataka". Premda niko još uvijek ne zna koji uvidi (ako ih i bude) u obrasce ponašanja počinilaca krivičnih djela bi se mogli dobiti iz objedinjavanja velikog obima podataka GPS, koliko oni mogu biti od koristi kreatorima politika, pravo pristupa tim podacima, prikupljanje i korištenje tih podataka ostaje siva zona u mnogim državama i predstavlja još jedan način na koji se pojava GPS može smatrati "igračem koji mijenja način igre". Ova tehnologija je stvorila nove mogućnosti za nadzor počinilaca i policijsku istragu.

b. Podaci o lokaciji, koji su po vrsti i obimu potencijalno dobijeni praćenjem pomoću GPS se nesporno razlikuju od one vrste informacija koja se dobija, na primjer, tokom intervju za probacijski nadzor, snimaka profesionalnih razgovora, detalja o pojavljivanju na sudu, a novi oblici zaštite podataka bi mogli biti potrebni da bi se to riješilo. Tokom njihovog nadzora ili boravka u zatvoru ili u periodu neposredno poslije puštanja na slobodu, pravo počinioца na privatnost može se smatrati manjim od prava na privatnost kojeg ima građanin koji poštuje zakon. Policijski, zatvorski i probacijski dosjei sa "ličnim podacima" o počinioцима se dugo čuvaju nakon okončanja izdržavanja kazne ali postaje sve lakše čuvati ogromne količine mnogo detaljnijih podataka u digitalnoj formi na duži period iz razloga da mogu, dokle god se poštuju određeni protokoli, biti korisni za buduće policijske istrage. Francuska, na primjer, planira da čuva podatke o počinioцима praćenim pomoću GPS deset godina nakon perioda nadzora. U Njemačkoj se podaci uništavaju dva mjeseca nakon isteka perioda nadzora.

c. Preporuka CM/Rec (2014)4 je jasna po pitanju strategije o vrsti zaštite podataka koja bi se trebala općenito primijeniti na EN, ali još uvijek ne postoji konsenzus u Evropi o moralnim implikacijama novih tehnologija uključenih u nadzor počinitelja i njihove važnosti za obavljanje policijskog posla. U klimi u kojoj se, s pravom ili ne, masovni nadzor elektronskih komunikacija običnih građana od strane policije i sigurnosnih službi sve više smatra neophodnim zbog zaštite društva od terorizma i djece posebno od organizovanih online pedofila, može postati sve teže braniti i stvarati rigorozne planove za zaštitu podataka o počiniocima pod EN, posebno o onim koji se smatraju visoko rizičnim. Enkripcija i ograničen pristup od strane suda pohranjenim podacima prikupljenim putem GPS se čini osnovnim minimalnim zahtjevom, ali po pitanju svih drugih stvari koje se odnose na zaštitu podataka najvjerovatnije će se voditi dugotrajne etičke i političke rasprave.

Etički aspekti istraživanja EN

---

a. Etički je poželjno ispitati djelotvornost i učinak svih kaznenih mjera. Kazneni organi nikad ne bi trebali koristiti kaznene tehnike na osumnjičenim ili počiniocima krivičnih djela bez barem nekog znanja o tome koji je njihov stvarni efekat, da li postižu predviđeni efekat i da li ima neplaniranih ili nepredviđenih posljedica. Nemoguće je potpuno znati da li je - i koliko kaznena mjera efikasna bez procjene njenog učinka u dogovorenom vremenu. Ovo nije mjesto za razmatranje evaluacijskih metodologija – postoji dosta knjiga u kojima se one objašnjavaju – ali je potrebno istaći da su bitni i kvantitativni i kvalitativni elementi i da uvijek treba zatražiti informisani pristanak učesnika na ispitivanje (profesionalaca i počinitelja krivičnih djela). Stav iz ugla ljudskih prava o ispitivanju nalaže da evaluacije budu više od analize isplativosti i da važno mjesto zauzmu društvene realnosti onih koji dožive kaznene intervencije.

b. Pilot programi (obično u odabranim geografskim područjima – jednom ili više – datog pravosudnog sistema) su od suštinske važnosti za EN za ispitivanje održivosti predloženih procedura i opreme i za usklađivanja na osnovu naučenih lekcija prije nego se program ustanovi ili ipak, uopšte ne nastavi. Jedna dodatna prednost pilota je to što omogućavaju korištenje “nasumično kontrolisanih pokusa”, koji se u nekim krugovima smatraju zlatnim standardom evaluativne metodologije ispitivanja. Evaluatori mogu da porede efekte i učinak EN na uzorku subjekata ispitivanja u pilot oblastima sa odgovarajućom “kontrolom grupom” iz jednog ili više oblasti koje nisu uključene u pilot, ali se nalaze u istom pravosudnom sistemu. U programima koji su se već ustalili u cijelim zemljama nije etički raspoređivati počinioce krivičnih djela slučajnim uzorkom na grupu “subjekata” ili “kontrolnu” grupu za potrebe ispitivanja: to uvodi određeni vanjski aspekt izricanju kazni i čini pitanje pribavljanja informisanog pristanka kompleksnijim. Vrijednost mogućnosti provođenja nasumično kontrolisanih pokusa u pilot fazi EN programa ne treba shvatiti kao implikaciju da su evaluacije na osnovu nasumično kontrolisanih pokusa jedina vrijedna forma ispitivanja EN: postoje i druge koje su također vrijedne za kreiranje politika i praksi.

c. Evaluacijsko ispitivanje treba vršiti neovisno u najvećoj mogućoj mjeri, čak i ako ga pokrene vlada. Ne treba biti pod uticajem ljudi ili organizacija koje imaju osobni interes, svakako ne komercijalni interes u rezultatima koji se namjeravaju ostvariti programom EN. Pragmatički gledano, često iz finansijskih razloga uslužne organizacije mogu i rade same ispitivanja koristeći podatke koje generišu automatski u svrhu implementacije određenih mjera. Također je tačno da su komercijalne organizacije koje proizvode ili prodaju EN povremeno finansirale njegovo nezavisno ispitivanje, plaćajući naučnika da ga provede. Zaista postoji mogućnost da se komercijalne organizacije posvete traganju za istinom bez interesa koje je neophodno objektivnom ispitivanju, uvjereni da će konačni rezultati ići njima u prilog, ali ovo je po prirodi etički nesiguran angažman, a garancije nezavisnosti koje se daju ispitivaču moraju biti čvrste u svakom pogledu, od pristupa podacima i relevantnog osoblja, preko objavljivanja i distribucije rezultata čak i ako oni kritikuju praksu u koju je komercijalna organizacija uključena.

d. Nisu samo rezultati EM, u smislu smanjenja počinjenja krivičnih djela, smanjenja korištenja zatvora i smanjenih troškova ono što istraživaču treba da bude važno i nisu to jedine stvari koje treba ocijeniti. Postupak administrativne inovacije (šta je omogućava, šta je onemogućava), kvalitet profesionalne debate (uključujući i etičku) o korištenju i namjenama EN i proceduralna pravičnost u njenoj primjeni se također trebaju ispitati. Naročito je važno ocijeniti obuku, sposobnosti i znanje osoblja koje provodi EN, bez obzira u kojoj organizaciji rade (i kako rade izvan organizacionih granica) zbog toga što način na koji ga provode može odigrati važnu ulogu u shvatanju legitimnosti sankcije kod počinioaca krivičnog djela.

e. Iskustva počinioaca krivičnog djela (i porodice) sa EN su vitalni element u svakoj evaluaciji koja ozbiljno shvata ljudska prava. Počinioци (i, a u slučaju EN, osobe koje sa njima žive) imaju pravo da izraze mišljenje o učinku i legitimitetu načina na koji se nadziru (ili kažnjavaju) – a, pored toga, znanje koje steknu može biti dio onoga što pomaže kreatorima politika i profesionalcima da unaprijede svoje sisteme i usluge, kao i da pomognu advokatima da ih bolje zastupaju. Evaluacija iskustava počinilaca i porodica sa EN zahtijeva više od prikupljanja letimičnih informacija u izlaznim intervjuima kada se period pod EN okonča (koliko god one mogu biti korisne). Većina zemalja koje su ispitivale korištenje EN su uzele u obzir iskustva počinilaca i osoba koje su sa njima živjele, u većoj ili manjoj mjeri. Najbogatiji podaci i argumenti u ovoj oblasti dolaze iz istraživačkog projekta u okviru postdiplomskog studija u Belgiji, čija se bi se primjerna metodološka sofisticiranost mogla korisno provesti i drugdje. (Vanhaelemeesch D, Vander Beken T (2012); Vanhaelemeesch D, Vander Beken T and Vandeveldel S (2013))

f. Kada se EN koristi zajedno sa drugim formama probacijskog nadzora može biti teško (posebno u studijama o ponovnom i donošenju presude) utvrditi i pripisati konkretne efekte određenim komponentama kazne. Nije etički pripisivati pozitivne efekte EN koji zapravo mogu biti efekti probacije ili, svakako, suptilnije, međusobnog djelovanja njihovog kombinovanog korištenja. Jednako je bitno ne odbacivati učinak EN a vjerovatno je i od pomoći zauzeti internacionalan stav o istraživanju EN da bi se dobio zaokružen stav različitim mogućnostima i opasnostima EN. Sankcija EN koja se (nakon evaluacije) čini neuspješnom u jednom pravosudnom sistemu ne bi trebala biti uzeta kao dokaz da EN kao takav “ne funkcioniše” – njegovo korištenje unutar drugačijeg pravnog i kaznenog konteksta može postići bolje rezultate i ukazati na drugačije i bolje načine na koje se može koristiti u tom prvom pravosudnom sistemu. “Prenošenjepolitika rada” o sankcijama EN između pravosudnih sistema (nekih više od ostalih) nikada nije lako upravo zbog suptilnih razlika u pravnom i administrativnom okviru, a i politički, historijski i kulturološki faktori mogu napraviti značajnu razliku između onog što se smatra mogućim i poželjnim u različitim pravosudnim sistemima. Istraživanja iz drugih zemalja međutim mogu pomoći da određeni pravosudni sistem nauči nove načine korištenja EN, premda ne mogu precizno oponašati postupke pomoću kojih je ostvaren uspjeh na drugim mjestima. Komparativno istraživanje načina na koje različite zemlje koriste EN je također korisno u tom pogledu i treba ga podsticati u većoj mjeri nego što je to bio slučaj u praksi do sada u Evropi.

g. Bitno je uraditi istraživanje koje je pristupačno i razumljivo kreatorima politika i praktičarima i treba osigurati da kada se počne planirati istraživanje strategije za dostavljanje relevantnim publikama budu osmišljene i troškovi njihovih provedbi izračunati. Ukoliko se trebaju posvetiti i vrijeme i energija evaluaciji programa EN – čemu se prema nekim praktičari kojima nedostaju resursi ne smije davati prioritet u odnosu na pružanje samih usluga - sve zainteresovane strane su dužne da osiguraju da ovaj napor ne bude uzalud i da istraživanje ostvari učinak na pravim mjestima. Završiti istraživanje od kojeg bi koristili mogli imati počinioци, njihove porodice i žrtve krivičnih djela, a ne iskoristiti ga, moralno je neprihvatljivo.

Privatni sektor i elektronski nadzor

---

a. Komercijalne organizacije se svakako uključuju u obezbjeđenje EN i to kao dostavljači tehnologije (hardware i software) i pružatelji tehničke podrške. Ponekad osiguravaju osoblje za nadzor i vode centre za nadzor. Narukvice za gležnjeve se ili kupuju ili iznajmljuju od komercijalnih dobavljača. Ni jedno ni drugo ne znači da se komercijalne organizacije ne mogu integrisati u etički opravdane aranžmane za primjenu EN, ali u slučajevima kada je pružanje usluge samo po sebi u rukama komercijalnog dobavljača, kao u Engleskoj i Velsu, to stvara još jednu organizacionu dodirnu tačku unutar multiagencijskih struktura od kojih se obično traži da počiniocima krivičnih djela pruže integrisane usluge na najbolji mogući način uz namjane troškova i uloženi napore, te uz očekivani rezultat. Dokazi iz zajedničkih inspektorata policije, sudova i probacije Engleskoj i Velsu su pokazali da integracija između javnog / privatnog nikad nije bila ostvarena i dalje ju je teško ostvariti i kad se sa zakašnjenjem počela smatrati politički poželjnom. (Zajednička inspekcija krivičnog pravosuđa (2008; 2012). U poređenju sa većinom drugih evropskih zemalja, probacijski službenici u Engleskoj i Velsu su imali zanemarivo iskustvo u nadzoru počinitelja krivičnih djela pomoću EN, a donekle su bili ogorčeni na komercijalne organizacije koje su bile uključene i skloni mišljenju da je EN posao nekog drugog. Danas kada je probacijska služba Engleske i Velsa i sama privatizovana, iako se radi o organizacijama odvojenim od komercijalnog tijela koje provodi EN, ostaje da se vidi da li će saradnja i integracija postati lakša.

b. Odluke vlade da se koriste komercijalne organizacije za provedbu EN će se vjerovatno prenijeti na ideološko polje kao i na praktično. One su mogle u ranim danima EN (kasne 1990-te i rane 2000-te), odražavati zvanično uvjerenje da su privatne kompanije stručnije u upravljanju tehnološkim projektima od javnog sektora koji, osim policije, obično nije imao tehnološki sofisticirane organizacije. U drugoj dekadi dvadeset prvog stoljeća ovo postaje sve manje tačno, čak je i Holandija, koja od samog početka vršila EN uz pomoć javnog sektora, sa privatnom organizacijom koja je vodila centar za nadzor, nedavno je prenijela centar za nadzor u društveno vlasništvo u svoju zatvorsku službu. Na multilateralnom sastanku, mnoge zemlje koje su tek nedavno razvile EN ili će ga tek razviti – Estonija, Latvija i Hrvatska, na primjer – i koji su tek nedavno

razvili probaciju, bez problema razmišljaju o integriranom provođenju EN. U tom smislu je upravo model javnog sektora u vršenju EN u Skandinaviji/ Holandiji/Belgiji prevladao u odnosu na privatizovani model kojeg preferiraju Engleska i Vels.

c. Komercijalne organizacije mogu promovisati socijalne vizije o tome kako se EN može koristiti da unaprijedi efikasnost i efektivnost kaznenih sistema koje su im potencijalno profitabilnije od drugih oblika nadzora počinitelja krivičnih djela poput probacije i društveno korisnog rada. Velike komercijalne organizacije mogu biti politički uticajnije od organizacija socijalnog rada, a “komercijalno čuvanje tajnosti” u fazi puštanja u rad i nabavke mogu značiti da odluke da se oni uključe nisu tako transparentne kako se očekuje kada se organizacije iz javnog sektora angažuju na provedbi EN. Komercijalne organizacije mogu biti izuzete iz zakona o slobodnom pristupu informacijama i time otežati provjeru prirode njihovog rada i odgovornosti osoblja u odnosu na ekvivalente iz javnog sektora.

d. Ništa od gore navedenog ne treba shvatiti tako da će javni sektor uvijek biti taj koji će dobro obavljati EN ili uvijek biti propisno odgovoran. Postoji stručno znanje o svim aspektima EN u privatnom sektoru koje zatvorske, probacijske i policijske službe mogu iskoristiti da bi bile imaginativnije i efektivnije prilikom njegove upotrebe. Javni sektor i sudski organi mogu ponekad neopravdano pokazati otpor prema potencijalno korisnoj inovaciji, a privatni sektor ponekad može biti osvježavajući stimulans. Ne postoji razlog zašto se konsultanti i savjetnici sa ovakvim iskustvom ne bi mogli koristiti. Ostaje jedinstvena činjenica, međutim, da je opšte-bitne integrisane usluge teže pružiti kada se probacija i EN nalaze u odvojenim organizacijama.

Tehnologije elektronskog nadzora u budućnosti

---

a. Od uvođenja u SAD u 1980-im godinama forme tehnologije EN su se već promijenile i velika je vjerovatnoća da će se i dalje mijenjati ubuduće i možda stvarati nove etičke dileme nadzornicima počinitelja krivičnih djela. Zasiurno će se vršiti dalje nadogradnje postojeće tehnologije i već se vode rasprave o tome da li će GPS tehnologija potisnuti RF tehnologiju ili će se sa njom kombinovati tako da će EN uvijek imati mogućnost praćenja, čak i kada se narukvica oko gležnja prvenstveno koristi za izvršenje kućnog pritvora. Ova rasprava je imala uticaja i Engleskoj i Velsu gdje je, u poređenju sa Danskom, vlada izrazila određeno razočarenje ograničenjima RF EM. Pošto se drugi globalni satelitski sistemi stavljaju na raspolaganje zajedno sa američkim GPS sistemom, tako će se i opseg praćenja lokacije počinitelja krivičnih djela povećavati, a već postoji jedan proizvođač EN u Evropi čija tehnologija se može konfigurisati tako da koristi bilo koji ili sve nadolazeće satelitske sisteme.

b. Vjerovatno će se voditi debate o korištenju radio frekvencijskih implanata kao sredstva za praćenje počinitelja (jer se vode slične debate u oblasti zdravstva) ali, uzimajući u obzir da su izvjesna čak i jača moralna protivljenja uređajima koji se ugrađuju u tijelo, nosiva tehnologija praćenja može preovladavati još decenijama. Izvjesnija je mogućnost integracije pojedinačnog EN u šire infrastrukture nadzora, koje se odnose na zdravlje, finansije i korištenje društvenih medija tako da nadzornici i policijski službenici dobiju pristup čak i širem spektru podataka o načinu života i kretanjima osoba pod nadzorom. Teško je predvidjeti hoće li se ijedna od novih tehnologija EN ustaliti kao što je RF. Izvjesnije je da će, zbog komercijalnih inovacija i ekspanzije tehnika e-upravljanja, biti dosta pilot programa i eksperimenata.

c. Praćenje konzumiranja alkohola na daljinu nije nova tehnologija kao takva, premda u poređenju sa SAD njegovo korištenje nije rašireno u Evropi. Ide korak ispred nadzora lokacije, obuhvata praćenje određenog aspekta ponašanje počinioca krivičnog djela (konkretno, konzumiranje alkohola ili zabrana konzumiranja). Ono pomjera fokus nadzora sa pozicije tijela osobe na određenom mjestu u određeno vrijeme, na fizičko stanje počiniočevog tijela (slabost ili alkoholiziranost) – i šta to zatim implicira u vezi sa stavom počinioca prema poštivanju obaveza nadzora. Premda bi se praćenje konzumiranja alkohola na daljinu moglo koristiti represivno prema počiniocu krivičnog djela čija je upotreba alkohola doprinijela kriminalnom ponašanju – zabranom uživanja u njegovom konzumiranju – obično se koristi kao pomoć za liječenje od alkohola kod počinitelja koji aktivno nastoje smanjiti konzumiranje alkohola. Praćenje konzumiranja alkohola na daljinu može biti preteča praćenja uzimanja droga na daljinu ili praćenje uzimanja lijekova na daljinu što bi moglo uticati na ponašanje ili održavanja zdravlja, recimo duševno bolesnim počiniocima krivičnih djela.

d. U prošlosti je postojala tendencija da se probacijske službe (posebno), ali i sudije iznenade EN, u smislu da se ono ne bi ili ne može desiti i da ga odmah odbacuju. U toku jedne generacije smo postali bolji u predviđanju i adaptiranju tehnološkim promjenama, posebno promjenama u digitalnoj tehnologiji, uglavnom zbog toga što je ima previše oko nas. U krivičnom pravosuđu, međutim, moramo postati čak i bolji u "skeniranju horizonta" po pitanju novih tehnologija koje bi se mogle početi obavezno koristiti kod počinitelja, da o etici razmišljamo unaprijed i izradimo zakone koji bi bili jednaki izazovu koji tehnologija pred nas postavlja.

Zaključak

CM/Rec (2014)4 predstavlja prvi pokušaj Evrope da osigura etički okvir za upotrebu EN i, kako je pokazao multilateralni sastanak u novembru 2014. godine, on je u stanju da generiše duboke etičke osvrte po svim pitanjima koja se odnose na EN. Osvrti u ovom dokumentu, elaborirani diskusijama koje su se odvijale na tom sastanku, su namijenjeni da potaknu dalju diskusiju u pravosudnim sistemima koji koriste ili planiraju da koriste, ovu tehnologiju. Neki zaključci su doneseni definitivno a neki okvirno, ali nijedan zapravo ne bi trebao da bude posljednja riječ. Potencijal EN da napravi pozitivne promjene u kazenoj praksi u Evropi je jasan, ali isto tako njegova pogrešna primjena može nanijeti štetu tradicionalnim i još uvijek poželjnim, formama probacijskog nadzora, kao i davanje neprimjerenih ovlaštenja za nadzor policiji. Biti spreman na izazov kojeg nosi shvatanje mogućnosti i suočavanje sa opasnostima mora biti kolektivan - i kontinuiran - napor koji će uslijediti nakon početnog koraka kojeg je napravilo Vijeće Evrope.

Glosar

Retributivna kazna

Oblik kazne kojim se pravi osvrt na počinjeno djelo, pretpostavlja da počini-lac krivičnog djela zaslužuje da mu se nanese bol ili gubitak za učinjenu štetu i određuje težina bola (neprijatnog iskustva) ili gubitka (slobode) koji je nanesen u smislu onog što se smatra proporcionalnim težini djela. Retribucija se obično ne bavi budućim posljedicama kazne: ona odgovara na ono što se desilo, a ne šta će se desiti. Novčana kazna može biti retributivna isto kao i kazna zatvora - ali ni jedna ni druga se ne bave promjenom budućeg ponašanja počinioca (premda bi ovo moglo biti nepredviđena posljedica retributivne kazne).

Preventivna kazna

Oblik kazne koji gleda unaprijed i nastoji da usadi strah od bola ili gubitka da odvraći počinioca krivičnog djela od kršenja zakona u budućnosti. Sudska tijela smatraju da je počiniocu potrebno bolno iskustvo (poput zatvora) da shvati šta ga čeka ubuduće ako ponovo počini krivično djelo i da se počne bojati u odgovarajućoj mjeri, ali neke vrste kazni - uslovne kazne - mogu da same po sebi ne budu bolne, ali mogu ulijevati strah od posljedica. Izgleda da konvencionalni EN funkcionise na ovaj način; od posebnih bolova koje nanosi EN, strah od otkrivanja i/ili strah od budućih kazni je strah koji ih tjera na pokornost na datom mjestu u dato vrijeme. "Opšta prevencija" – strah od kazne i sa njom povezanog osjećaja sramote - je termin koji se koristi da opiše način na koji se građani koji poštuju zakon drže u stanju pokornosti. Nije jasno da li kazne EN mogu funkcionisati u smislu opšte prevencije jer mnoge od njih javnost smatra blažim kaznama (greškom), koje nisu ni propisno retributivne niti preventivne po same počinioce.

Reference

- ▶ Zajednička inspekcija krivičnog pravosuđa (2008) Komplikovan posao: zajednička inspekcija obaveza, naredbi i licenci elektronskog nadzora ograničenja prava kretanja. London: HMI probacija; HMI sudska administracija i HMI policija
- ▶ Zajednička inspekcija krivičnog pravosuđa (2012) Još uvijek je komplikovan: nastavak kontrole obaveza, naredbi i licenci elektronskog nadzora ograničenja prava kretanja. London: HMI probacija; HMI sudska administracija i HMI policija
- ▶ Howardova liga za kaznenu reformu (2014) Oni to ne bi učinili odraslom čovjeku: Stavljanje elektronskih narukvica djeci bez propisanog postupka. London: Howardova liga za kaznenu reformu
- ▶ Hucklesby A. (2009) Shvatanje poštivanja obaveza od strane prestupnika: Studija slučaja o naredbama za elektronski nadzor ograničenja kretanja Časopis prava i društva 36(2) 48-71
- ▶ Marklund F. i Holmberg S. (2009). Efekti ranog puštanja iz zatvora pomoću elektronskih narukvica u Švedskoj. Časopis eksperimentalne kriminologije, 5(1), 41-61
- ▶ Vanhaelemeesch D. i Vander Beken T. (2012) Elektronski nadzor: iskustva sa osuđenima u Belgiji u socijalnim konfliktima, građanstvo i policija. Antwerp: Upravljanje sigurnošću, istraživački rad, serija (GofS) serija 6. 77-96
- ▶ Vanhaelemeesch D, Vander Beken T. i Vandeveldel S. (2013) Kazna kod kuće: iskustva prestupnika sa elektronskim nadzorom. Evropski časopis za kriminologiju 10(6) 1-15

Preporuka Komiteta ministara br. CM/Rec(2104)4

---

državama članicama o elektronskom nadzoru

(Usvojio Komitet ministara 19. februara 2014. godine na 1192. sastanku zamjenika ministara)

Komitet ministara, u skladu s odredbama člana 15.b Statuta Vijeća Evrope, Uzimajući u obzir da je cilj Vijeća Evrope postizanje većeg jedinstva među njegovim članicama;

Slažući se da je potrebno dalje razviti međunarodnu saradnju u oblasti izvršenja zatvorskih kazni,

Smatrajući da takva vrsta saradnje treba doprinijeti unapređenju sistema pravde, djelotvornom izvršenju sankcija i uz puno poštivanje ljudskih prava i dostojanstva počinitelaca krivičnih djela, kao i smanjenju pojave krivičnih slučajeva;

Slažući se da se lišenje slobode treba primijeniti samo kao krajnje rješenje, te da se problem većine osumnjičenih i počinitelaca krivičnih djela može riješiti na djelotvoran i isplativ način unutar zajednice;

Smatrajući da kontinuirani porast zatvorske populacije može dovesti do pojave uslova u pritvoru koji nisu u skladu sa članom 3. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (ETS br. 5), kao što je istaknuto u relevantnoj sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava;

Ponavljajući da prenatrpanost zatvora i porast zatvorske populacije predstavljaju glavni izazov zatvorskim upravama kao i čitavom sistemu krivične pravde, i to po pitanju ljudskih prava i djelotvornog vođenja kazneno-popravnih ustanova;

Potvrđujući da elektronski nadzor koji se koristi u okviru sistema krivične pravde može umanjiti pribjegavanje lišenju slobode, dok osigurava djelotvoran nadzor nad osumnjičenima i počiniocima krivičnih djela u zajednici, te na taj način potpomaže u prevenciji zločina;

Istovremeno potvrđujući da se tehnološki uređaji za elektronski nadzor trebaju upotrebljavati na zakonski uređen i srazmjeran način da bi se smanjili potencijalni negativni efekti na privatne i porodične živote lica podvrgnutim elektronskom nadzoru i na odnosna treća lica;

Slažući se da se pravila o ograničenjima, vrstama i načinima pribavljanja tehnoloških uređaja za elektronski nadzor trebaju definisati, da bi se time vlade država članica mogle rukovoditi u zakonodavstvu, procedurama i praksi u ovoj oblasti;

Dalje se slažući da se trebaju graditi etički i profesionalni standardi u pogledu efikasne upotrebe elektronskog nadzora, da bi se time rukovodile domaće vlasti, uključujući sudije, tužioce, zatvorske uprave, agencije za probaciju, policiju i agencije koje osiguravaju opremu ili nadzor nad osumnjičenim licima i počiniocima krivičnih djela;

Uzimajući u obzir:

- Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (ETS br. 5);
- Evropsku Konvenciju o nadzoru nad uslovno osuđenim ili uslovno otpuštenim počiniocima krivičnih djela (ETS br. 51);
- Preporuku br. Rec(92)16 o Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici;
- Preporuku br. Rec(92)17 u vezi s dosljednošću prilikom izricanja kazni;
- Preporuku br. Rec(97)12 o osoblju nadležnom za provedbu sankcija i mjera;
- Preporuku br. Rec(99)22 koja se odnosi na prenatrpanost zatvora i rast zatvorske populacije;
- Preporuku br. Rec(2000)22 o poboljšanju provedbe Evropskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici;
- Preporuku br. Rec(2003)22 o uslovnom otpustu;
- Preporuku br. Rec(2006)2 o Evropskim zatvorskim pravilima;
- Preporuku br. CM/Rec(2008)11 o Evropskim pravilima za maloljetne počinoce krivičnih djela kojima su izrečene sankcije i mjere;
- Preporuku br. CM/Rec(2010)1 o Probacijskim pravilima Vijeća Evrope;
- Preporuku br. CM/Rec(2012)5 o Evropskom etičkom kodeksu za zatvorsko osoblje;

Imajući na umu:

- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za vanzavodske mjere (Tokijska pravila) (Rezolucija br. 45/110);
- Pravila Ujedinjenih nacija za postupanje sa ženama zatvorenicima i primjenu vanzavodskih mjera prema ženama prijestupnicama (Bangkoška pravila) (Rezolucija br. 2010/16);
- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za vođenje maloljetničkog pravosuđa (Pekinška pravila) (Rezolucija br. 40/33);
- Okvirna odluka Vijeća EU br. 2008/947/JHA o primjeni principa uzajamnog priznavanja presuda i probacijskih odluka s ciljem nadzora probacijskih mjera i alternativnih sankcija;
- Okvirna odluka Vijeća EU br. 2009/829/JHA o primjeni principa uzajamnog priznavanja odluka o mjerama nadzora među državama članicama Evropske unije kao alternative privremenom pritvoru,

Preporučuje vladama država članica Vijeća Evrope:

- da prilikom preispitivanja svog relevantnog zakonodavstva i prakse poduzmu sve potrebne mjere, kako bi primijenili principe navedene u dodatku ovoj Preporuci;
- da osiguraju distribuciju ove preporuke, kao i pratećeg komentara, svim nadležnim organima vlasti i agencijama, a prije svega svim nadležnim ministarstvima, zatvorskoj upravi, probacijskim agencijama, policiji i ostalim relevantnim agencijama za provedbu zakona, kao i svim agencijama koje osiguravaju opremu za elektronsko praćenje ili nadziru lica podvrgnuta elektronskom praćenju unutar okvira krivičnog pravnog procesa.

Dodatak Preporuci br. CM/Rec(2014)4

I. Obim

Cilj ove Preporuke je da se definiše set osnovnih principa koji se odnose na etička pitanja i profesionalne standarde, čime se domaćim vlastima omogućava da pravično, proporcionalno i djelotvorno koriste različite oblike elektronskog nadzora unutar okvira krivičnog pravnog procesa, uz puno poštovanje prava odnosnih lica.

Ova Preporuka takođe ima za cilj da domaćim vlastima ukaže na potrebu posebne pažnje pri korištenju uređaja za elektronski nadzor, s ciljem da stručno osoblje koje u zajednici radi s osumnjičenim licima i počiniocima krivičnih djela ne pribjegne narušavanju ili zamjeni konstruktivnih profesionalnih veza sa spomenutim licima. Treba naglasiti da nametanje kontrole putem tehnoloških

uređaja može biti koristan dodatak već postojećim socijalno i psihološki pozitivnim metodama rada sa osumnjičenim licima ili počiniocima krivičnih djela, kao što je to već utvrđeno relevantnim preporukama Komiteta ministara, a posebno Preporukom br. Rec(92)16 o Evropskim pravilima o mjerama i sankcijama u zajednici; Preporukom br. Rec(97)12 o osoblju nadležnom za provedbu sankcija i mjera; Preporukom br. Rec(2006)2 o Evropskim zatvorskim pravilima; Preporukom br. CM/Rec(2010)1 o Probacijskim pravilima Vijeća Evrope i Preporukom CM/Rec(2012)5 o Evropskom etičkom kodeksu za zatvorsko osoblje.

II. Definicije

“Elektronski nadzor” je opći termin za oblike nadzora koji se koriste za praćenje lokacije, kretanja i specifičnog ponašanja lica u okviru krivičnog procesa. Sadašnji oblici elektronskog nadzora su zasnovani na tehnološkim uređajima za praćenja putem radio valova, tehnologije za praćenje biometrijskih podataka ili satelitsko praćenje. Sastoje se obično od uređaja postavljenog na osobu i prate se daljinski.

U zavisnosti od svake domaće jurisdikcije, elektronski nadzor se može upotrijebiti na jedan ili više od dolje navedenih načina:

- za vrijeme predpretnesne faze krivičnog postupka;
- kao uslov za suspenziju ili izvršenje zatvorske kazne;
- kao samostalni metod nadziranja izvršenja krivičnih mjera ili sankcija u zajednici;
- u kombinaciji sa ostalim probacijskim intervencijama;
- kao predotpuštena mjera za lica koja borave u zatvoru;
- unutar okvira uslovnog otpusta iz zatvora;
- kao mjera intenzivnog usmjeravanja i nadzora za određene vrste počinitelja krivičnih djela nakon otpusta iz zatvora;
- kao jedan od načina praćenja kretanja zatvorenika unutar zatvora i/ili u okviru kruga zatvora otvorenog tipa;
- kao jedan od načina zaštite žrtava specifičnih krivičnih djela od pojedinih osumnjičenika ili počinitelja krivičnih djela.

U nekim jurisdikcijama, u kojima se elektronsko praćenje koristi kao način izvršenja zatvorske kazne, sva lica podvrgnuta elektronskom nadzoru organi vlasti posmatraju kao zatvorenike.

U nekim jurisdikcijama, elektronskim nadzorom direktno rukovode zatvori, probacijske agencije, policijske službe ili druge stručne vladine agencije, a u drugim jurisdikcijama, elektronski nadzor provode privatne kompanije pod ugovorom o pružanju usluga potpisanim s državnom agencijom.

U nekim jurisdikcijama, osumnjičeno lice ili počinitelj krivičnog djela koje nosi uređaj za praćenje je dužan snositi dio troškova korištenja tog uređaja, dok u drugim jurisdikcijama država članica pokriva troškove elektronskog praćenja.

U nekim jurisdikcijama, elektronski nadzor se može primijeniti kod maloljetnih osumnjičenika i počinitelja krivičnih djela, dok se u drugim jurisdikcijama ta mjera ne može primijeniti na maloljetna lica.

“Osumnjičeno lice” je osoba za koju se smatra da je navodno počinila krivično djelo, ili je već optužena za to djelo, ali joj još uvijek nije izrečena presuda.

“Počinitelj krivičnog djela” je osoba koja je osuđena za krivično djelo.

“Agencija koja osigurava opremu za elektronski nadzor” je obično privatna kompanija koja proizvodi, plasira na tržište, prodaje, iznajmljuje i održava takvu vrstu opreme.

“Agencija zadužena za nadzor osoba podvrgnutim elektronskom praćenju” je javna agencija ili privatna kompanija kojoj su nadležne vlasti povjerile nadzor nad lokacijom, kretanjem i specifičnim ponašanjem osumnjičenih lica ili počinitelja krivičnih djela, na određeni period.

“Probacijska agencija” je tijelo nadležno za izvršenje mjera i sankcija u zajednici, koje su definisane zakonom i nametnute počiniocu krivičnog djela. Zaduženja agencije uključuju niz aktivnosti i intervencija, koje podrazumijevaju nadzor, pružanje smjernica i pomoći s ciljem postizanja socijalne inkluzije počinitelja krivičnih djela, kao i ostvarivanja sigurnosti u zajednici. U zavisnosti od pravnog sistema u državi, probacijska agencija takođe može provesti jednu ili više od sljedećih funkcija: pružanje informacija i savjeta pravosudnim ili ostalim vlastima da im se pomogne u donošenju na informacijama zasnovanih i pravičnih odluka; pružanje smjernica i podrške pritvorenim počiniocima krivičnih djela da bi se pripremili za njihovo puštanje i preseljenje; praćenje i pružanje pomoći licima koja podliježu ranijem puštanju iz pritvora; intervencije u smislu ponovne uspostave pravde, te pružanje pomoći žrtvama zločina.

Probacijska agencija takođe može biti, u zavisnosti od domaćeg pravnog sistema, “agencija nadležna za nadzor lica podvrgnutih elektronskom praćenju”.

III. Osnovni principi

1. Sama upotreba, kao i vrste, trajanje i načini izvršenja elektronskog nadzora u okvirima krivičnog pravnog sistema uređuju se zakonom.
2. Odluke o izricanju ili povlačenju elektronskog nadzora razmatra sudstvo, ili one podliježu sudskoj reviziji.
3. Tamo gdje se elektronski nadzor primjenjuje kao predpretna faza, treba obratiti posebnu pažnju da se takva primjena ne proširi.
4. Vrsta i modaliteti izvršenja elektronskog nadzora su srazmjerna u pogledu trajanja i strogosti u odnosu na težinu navodnog ili izvršenog djela, te uzimaju u obzir individualne okolnosti osumnjičenog lica ili počinioca krivičnog djela, i redovno podliježu reviziji.
5. Elektronski nadzor se ne izvršava na način kojim se prava i slobode osumnjičenog lica ili počinioca krivičnog djela ograničavaju u većoj mjeri nego što je to određeno odlukom koja nameće tu vrstu praćenja.
6. Prilikom izricanja mjere elektronskog nadzora i utvrđivanja njegove vrste, trajanja i načina izvršenja, treba uzeti u obzir njegov uticaj na prava i interese porodica i odnosnih trećih lica na mjestima na koja je osumnjičeno lice ili počinitelj krivičnog djela ograničen.
7. Prilikom izricanja ili izvršenja elektronskog nadzora ne smije biti diskriminacije na osnovu roda, rasne pripadnosti, boje kože, državljanstva, jezika, vjere, seksualnog opredjeljenja, političkih ili drugih mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovine, pripadnosti nacionalnim manjinama, ili na osnovu fizičkog ili mentalnog stanja.
8. Elektronski nadzor se može primjenjivati kao samostalna mjera da bi se osigurao nadzor i smanjila stopa kriminala tokom određenog perioda izvršenja praćenja. Da bi se ostvario duži period prestanka kriminalnih radnji, treba se kombinirati sa drugim stručnim intervencijama i mjerama podrške usmjerene ka socijalnoj reintegraciji počinitelja krivičnih djela.
9. Tamo gdje su organizacije privatnog sektora uključene u provođenje, na javnim vlastima ostaje odluka o nametanju elektronskog nadzora, odgovornost za djelotvorno postupanje sa datim licima, a koje je u skladu sa relevantnim međunarodnim etičkim i profesionalnim standardima.
10. Javne vlasti su dužne da sve relevantne informacije o uključivanju privatnog sektora u sam proces isporuke elektronskog nadzora budu transparentne, te će urediti pristup javnosti takvim informacijama.

11. Tamo gdje osumnjičena lica i počinioci krivičnih djela učestvuju u troškovima korištenja elektronskog nadzora, iznos njihovog učešća mora biti proporcionalan njihovoj finansijskoj situaciji, te se uređuje zakonom.

12. Rukovanje podacima prikupljenim u vezi s nametanjem i provođenjem elektronskog nadzora, te njihova zajednička raspoloživost i upotreba od strane nadležnih agencija, precizno se uređuje zakonom.

13. Osoblje odgovorno za provedbu odluka vezanih za elektronski nadzor je brojčano dovoljno i redovno i adekvatno obučeno za obavljanje dužnosti efikasno, profesionalno i u skladu sa najvišim etičkim standardima. Njihova obuka mora pokriti pitanja o zaštiti podataka.

14. Primjenjivat će se redovna vladina inspekcija i drugi oblici nezavisnog praćenja agencija nadležnih za izvršenje elektronskog nadzora, na način koji je u skladu s domaćim zakonima.

IV. Uslovi za izvršenje elektronskog nadzora kroz različite faze krivičnog procesa

15. Da bi se osiguralo poštivanje mjera, mogu se provesti različite mjere u skladu s domaćim zakonima. Posebno se mogu zahtjevati pristanak i saradnja osumnjičenog lica ili počinioca krivičnog djela, ili se mogu uvesti sankcije koje imaju funkciju odvraćanja.

16. Načini izvršenja i nivo nametanja elektronskog nadzora u predpretnoj fazi moraju biti proporcionalni sa navodnim krivičnim djelom, i zasnivaju se na uredno ocijenjenom riziku od bjekstva te osobe, ometanja toka pravosudnog postupka, izazivanjem ozbiljne prijetnje javnom redu i miru, ili izvršenja novog zločina.

17. Domaći zakon reguliše način na koji sud, pri utvrđivanju ukupnog trajanja konačne kazne ili mjere koja će se odslužiti, može oduzeti vrijeme provedeno pod elektronskim nadzorom u predpretnoj fazi.

18. Tamo gdje program zaštite žrtava koristi upotrebu elektronskog nadzora za praćenje kretanja osumnjičenog lica ili počinioca krivičnog djela, potrebno je unaprijed dobiti saglasnost žrtve, i u skladu sa tim, poduzimaju se svi naponi da se osigura žrtvino razumijevanje svih mogućnosti i ograničenja date tehnologije.

19. Tamo gdje se elektronski nadzor odnosi na isključenje iz određenih zona ili ograničavanje na takve zone, poduzimaju se naponi da takvi uslovi provedbe ne budu toliko restriktivni da onemoguće razuman kvalitet svakodnevnog života u zajednici.

20. Tamo gdje se zloupotreba droga mora pratiti, posebna pažnja se posvećuje odgovarajućem stepenu nametanja, kao i edukativnom i terapijskom potencijalu elektronskih i tradicionalnih pristupa prilikom odabira jednog od tih pristupa.

21. Elektronsko praćenje kojim se počinitelj krivičnog djela ograničava na mjesto stanovanja, bez prava da napusti to isto mjesto, treba se izbjegavati što je više moguće, da bi se spriječila pojava negativnih uticaja izolacije, u slučaju da ta osoba živi sama, i da se zaštite prava trećih lica koja obitavaju na istom mjestu.

22. Da bi se počinioci krivičnih djela pripremili za otpust, i u zavisnosti od vrste krivičnog djela kao i samog programa vođenja počinioca, elektronski nadzor se može koristiti da se poveća broj pojedinačnih slučajeva kojima su uručeni kratkotrajni otpusti iz zatvora, ili da se počiniocima krivičnih djela pruži mogućnost rada izvan zatvora, ili da ih se smjesti u zatvorima otvorenog tipa.

23. Elektronski nadzor se može primijeniti kao alternativa provođenju zatvorske kazne, i u tom slučaju se trajanje praćenja uređuje zakonom.

24. U slučaju potrebe, elektronski nadzor se može primijeniti na slučajeve ranijeg otpusta iz zatvora. U tom slučaju, trajanje praćenja mora biti proporcionalno preostalom dijelu kazne koja se mora odslužiti.

25. Ako se, u slučaju potrebe, elektronski nadzor koristi nakon odslužene zatvorske kazne, kao mjera poslije otpusta, trajanje i stepen nametljivosti praćenja se mora pažljivo utvrditi, uz puno razmatranje njegovog učinka na bivše zatvorenike, njihove porodice i treća lica.

V. Etička pitanja

26. Starosna dob, invaliditet, te ostali relevantni i specifični uslovi ili lične okolnosti svakog osumnjičenog lica ili počinioca krivičnog djela se razmatraju prilikom odlučivanja o tome koji se modaliteti izvršenja elektronskog nadzora mogu nametnuti.

27. Oprema za elektronski nadzor se, ni pod kojim okolnostima, ne može koristiti za namjerno nanošenje fizičke ili duševne boli ili patnje osumnjičenom licu ili počiniocu krivičnog djela.

28. Pravila koja se odnose na upotrebu elektronskog nadzora podliježu periodičnoj reviziji, da bi se razmotrila tehnološka postignuća u toj oblasti, i s ciljem izbjegavanja pretjeranog uplitanja u privatne i porodične živote osumnjičenika, počinitelja krivičnih djela i drugih osoba kojih se ovo dotiče.

VI. Zaštita podataka

29. Podaci prikupljeni tokom primjene elektronskog nadzora podliježu specifičnim propisima zasnovanim na relevantnim međunarodnim standardima u vezi sa pohranjivanjem, korištenjem i dijeljenjem podataka.

30. Posebna pažnja se posvećuje strogo utvrđivanju upotrebe i dijeljenja te vrste podataka u okvirima krivične istrage i postupka.

31. U slučaju nemarne ili namjerne zloupotrebe ili korištenja takvih podataka, uspostavlja se sistem efikasnih sankcija.

32. Privatne agencije zadužene za snabdijevanje opremom za elektronski nadzor ili odgovorne za praćenje lica pod elektronskim nadzorom podliježu istim pravilima i propisima o korištenju podataka u njihovom posjedu.

VII. Osoblje

33. Primjenjiva su sva relevantna pravila koja se odnose na osoblje, a navedena su u Preporuci br. Rec(92)16 o Evropskim pravilima o mjerama i sankcijama u zajednici, Preporuci br. Rec(97)12 o osoblju nadležnom za provedbu sankcija i mjera, Preporuci br. CM/Rec(2010)1 o Probacijskim pravilima Vijeća Evrope, te u Preporuci br. CM/Rec(2012)5 o Evropskom etičkom kodeksu za zatvorsko osoblje.

34. Osoblje se mora obučiti za osjetljivu komunikaciju sa osumnjičenim licima i počiniocima krivičnih djela, da bi ih, na način i jezik kojima razumljiv, mogli informisati o upotrebi datog tehnološkog uređaja, njegovog uticaja na privatni i porodični život te na posljedice njegove zloupotrebe.

35. Osoblje se mora obučiti za rad sa žrtvama, u slučajevima gdje se programi podrške žrtvama upotrebljavaju unutar okvira elektronskog nadzora.

36. Prilikom uspostavljanja sistema elektronskog nadzora, posvećuje se pažnja odgovarajućim postignućima ljudskih i automatizovanih reakcija na podatke koje je prikupio centar za praćenje, pri tome imajući na umu prednosti jednog i drugog.

37. Osoblje kome je povjereno izricanje ili izvršenje elektronskog nadzora se mora redovno usavršavati iz oblasti korištenja, primjene i uticaja opreme na osobe kojih se ovo dotiče.

38. Osoblje se mora obučiti za postavljanje i uklanjanje tehnoloških uređaja, kao i za pružanje tehničke pomoći i podrške, da bi se osiguralo efikasno i ispravno funkcionisanje opreme.

VIII. Rad sa javnošću, istraživanja i evaluacija

39. Šira javnost mora biti obaviještena o etičkim i tehnološkim aspektima upotrebe elektronskog nadzora, njegove djelotvornosti, svrhe i vrijednosti u pogledu ograničavanja slobode osumnjičenih osoba ili počinitelja krivičnih djela. Također se mora podići svijest o činjenici da elektronski nadzor ne može poslužiti kao zamjena za profesionalnu ljudsku intervenciju i podršku osumnjičenim osobama ili počiniocima krivičnih djela.

40. Istraživanja, nezavisna evaluacija i praćenje se provode da bi pomogli domaćim vlastima da donose na informacijama zasnovane odluke u vezi sa etičkim i stručnim aspektima upotrebe elektronskog nadzora u krivičnom procesu.